

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת שופטים

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת זו מוקדש להצלחה ברוחניות ובגשמיות למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע, מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף חידושים שונים המלוקטים מקונטרס מערכתיו של רבינו שליט"א בעניינים שונים.

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב, בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה, ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת שופטים

מפתח העניינים

על האדם לזכור את התייצבותו במשפט / טעם שנקרא החודש הזה בשם 'אלול' / דברי הרמב"ם הנוראים שאדם עובר בכל יום בכל החטאים הנזכרים בוידוי / לכל איסור שבתורה יש ענפים המסתעפים ממנו / כל אחד נידון לפי חממתו / טעותם של אלו שלובשים קדרות בימים האלו / החומרה העצומה שהחמירה התורה בעונש המסית / שכרו העצום של מי שמושתדל לקרב את ישראל לאביהן שבשמים / עצם הרצון של האדם לשוב אל הבורא שכרו לא יסולא בפז / הדרכתו של רבינו יונה לשוב בתשובה / מי שמסתכל אחורה - נעשה נציב מלח

מפתח חידושי תורה

- א. בענין מלך שמחל על כבודו..... כב
 ב. בענין אם מלך יכול להתפטר ממלכותו..... כד

מפתח מערכות

- הילכתא כבתראי בפוסקים..... כז
 הילכתא כבתראי בפוסקים - ביחיד נגד רבים..... כט
 הילכתא כבתראי בפוסקים - רק כשהבתרא ראה דברי הקודם לו..... לא
 הילכתא כבתראי..... לג
 הילכתא כבתראי - כנגד מרא דאתרא שקבלנו הוראותיו..... לז

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין לא תהי בעבורי אחסנתא..... מ
 ב. בענין העיר מתא מחסיא היא סורא..... מא
 ג. בענין לא פליגי תרי אמוראי אליבא דחד אמורא..... מד

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

על האדם לזכור את התייצבותו במשפט

בעזרת ה' יתברך נראה לדבר ולהתבונן בעניני דיומא.

פרשת השבוע היא פרשת שופטים. דודי הגה"צ רבי אברהם מונסה זצ"ל, היה מרגלא בפומיה לומר ולדרוש כמין חומר את כל שמות הפרשיות הללו שחלות ויוצאות בחודש אלול, 'ראה' 'שופטים' 'כי תצא' 'כי תבוא' 'נצבים - וילך', 'האזינו' 'וזאת הברכה' 'בראשית ברא'.

וכך היה אומר דודי, 'ראה', כי הגיע חודש אלול ועליך לראות, ואת מה תראה?! 'ראה אנכי', תפשפש ותמשמש ב'אנוכי' שלך, במעשיך ובפעולותיך. מדוע?! כי 'שופטים', יום המשפט מתקרב ובא, והנה אנחנו כבר בעוד עשרים ושמונה ימים בראש השנה. וכבר ראינו מה עבר על בית ישראל בשנה הזו רח"ל, תכלה שנה וקלותיה, תחל שנה וברכותיה. 'כי תצא' אדם יוצא מהעולם העליון ובא לעולם הזה, 'כי תבוא' אחר כך אדם חוזר לעולם הנצח, ואז 'נצבים', ולפני מי נצבים?! לפני מלך עליון שופט כל הארץ, ונצבים לפניו למשפט.

כבר אמרנו הרבה פעמים, כי בשמים אין מושג כזה של 'חוק ההתיישנות'. כאן בארץ המציאו את החוק הזה, ולפיו אם 'נשיא כי יחטא', אם אחד עבר איזו עבירה, אחרי מספר מסויים של שנים כבר לא מעמידים אותו לדין ופוטרים אותו. לפי מה שאמרו לי זה אחרי שבע שנים, 'ובשביעית יצא לחפשי חנם'. האי הוא גנב?! האי הוא גזל ומעל?! – אין מה לעשות. כבר יש גנבים חדשים רבים, ואי אפשר לטפל גם בישנים...

בשמים אין את חוק ההתיישנות. מה שאדם עשה, גם אם עשה את זה לפני עשרים או שלושים שנים, זה עומד ונראה בשמים כאילו הוא עשה את זה ברגע הזה. אם האדם עשה על זה תשובה, אשריו ואשרי חלקו ומוחלים לו, ואם זכה ועשה תשובה מאהבה העון מתהפך לזכותו לא יאומן, אבל אם לא, אוי לו ואוי לנפשו.

לכן זכור תזכור כי 'נצבים וילך', אתה תלך ותתייצב למשפט. ואז 'האזינו', מתחילים להביא לדין את כל העדים וכל הראיות, כל הפעולות והמעשים וכל המחשבות והרצונות, הכל הכל בא ונקבץ למשפט. והיה אם זכה האדם בדין, 'וזאת הברכה', זוכה לחיי הנצח, אשריו ואשרי חלקו. אבל אם לא זכה, 'בראשית ברא', מחזירים אותו שוב בגלגול לתקן את מה שעיוות.

טעם שנקרא החודש הזה בשם 'אלול'

החודש הזה נקרא חודש 'אלול'. מדוע רבותינו קבעו את שם החודש הזה בשם 'אלול'?! מה פירוש המילה 'אלול'?! המפרשים ביארו בזה ביאור נכון.

פרשת שופטים | מגיד דבריו ליעקב

בפרשת שלח מסופר על משה רבינו ששולח את המרגלים לתור את הארץ, ושם מתרגם התרגום אונקלוס [שהיה תנא וזוכר בברייתא בבבא בתרא צט.] את המושג 'מרגלים' 'מאללי ארעא'. פירוש הדברים שאלול הוא מלשון ריגול, חקירה, דרישה ובדיקה, כי בימי חודש אלול על האדם לפשפש ולמשמש במעשיו, לתור ולחקור את נגעי לבבו.

וצריך להדגיש, שהימים האלו נועדו שאדם יחקור את נגעיו שלו עצמו, ולא את של חבריו. יש אחד שהוא חוקר דורש וממשמש במעשים של חבריו... לא זה המבוקש. 'ראה אנכי', על האדם לבחון ולבדוק את עצמו, ולתקן את דרכיו.

בחסד האל ובאהבתו לעמו ישראל, גילה לנו הקב"ה שיש יום משפט, כמו שכתב הרמב"ן וכפי שהעתיק גם בספר כד הקמה. כי הלא אף אחד לא יכול לדעת את התוכניות של בורא עולם ית"ש, כי היוכל איש חקור את סוד יוצרו?! אנחנו לא יכולים לדעת, ובאמת הרבה דברים נשארים עלומים ונסתרים מעינינו ואין אנחנו יודעים ומבינים. אבל כאן, בגלל גודל אהבתו של ה' יתברך לישראל, גילה לנו הקב"ה והודיע ופרסם שיש יום אחד בשנה, הוא יום ראש השנה המתקרב ובא, שבו נשפט כל אדם ואדם, אנשים נשים וטף, וכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון (ראש השנה טו).

ומה החסד בגילוי הזה?! שאדם יוכל להתכונן כראוי למשפט. נתאר לנו שהידיעה הזו שראש השנה הוא יום דין ומשפט היתה נסתרת מאתנו ולא היינו יודעים שראש השנה הוא יום משפט, ולא היינו מתכוננים אליו כראוי – אוי ואבוי לנו ולנפשנו, ומי יודע איזה פסק דין היה יכול להיות לנו במצב כזה. אבל הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו פרסם הודיע וגילה לנו את הדבר ואמר לנו, 'דעו בני, כי יום א' בתשרי, ראש השנה, הוא יום של משפט, ותראו להכין את עצמכם כראוי, וגם אני יהיה בעזרכם כי הבא ליטהר מסייעין אותו (שבת קד: וש"ס).

אבל לא די בזה שהקב"ה גילה לנו שיום ראש השנה הוא יום של משפט, אלא נתן לנו הקב"ה שלשים יום קודם לכן ימי אהבה, ימי רצון וידידות, שבהם נוכל בקלות יתירה לשוב אליו. המפרשים אמרו, כי הביטוי 'ימי ידידות' נגזר מהמילה 'ידיד', מילה המורכבת משתי פעמים 'יד'. כי ידיד הוא זה שמושיט יד לחבירו, וחבירו מושיט לו את ידו בחזרה. אלו הם ימי הידידות של חודש אלול, כי בימים אלו הקב"ה פותח שערי סיעתא דשמיא ושערי תשובה, ומושיט לנו את ידו הפתוחה לקבל שבים, ואין ימי רצון אהבה וחיבה כמו הימים האלו, ואין לאדם בחיי חיותו ימים נשגבים ויקרים יותר מהימים הללו.

וכך הביאו בשמו של הגאון מהרצ"א דינוב בעל בני יששכר זצ"ל שאמר, כי שעה אחת בימים האלו יכולה לפעול מה שבמשך השנה צריכים לזה ימים שלמים. מדוע?! – כי הימים האלו הם ימים של אהבה ורצון.

ובהיות והימים האלו הם ימי 'אלול', ימים בהם על האדם לחקור ולדרוש, 'ראה אנכי' -

עליו לפשפש ולמשמשש במעשיו, לראות מה עליו לנטוש ולעזוב ולפתוח דף חדש, ומה עליו לתקן ובמה הוא צריך לשפר - שומה עלינו לנצל את הימים היקרים האלו ולעשות את המבוקש מאתנו, לנצל את היד המושטת של בורא עולם ולהושיט את ידינו גם כן, לשוב אליו בתשובה שלימה.

דברי הרמב"ם הנוראים שאדם עובר בכל יום בכל החטאים הנזכרים בוידוי

התעלול הנבזי והמכוער של היצר הרע הוא שמגיע היצר לאדם ואומר לו, 'ודאי, אנחנו לא מכחישים שימי אלול הם ימים של בדיקה וחקירה, ימים של תשובה. אבל מה כל זה שייך אליך?! זה שייך לעבריינים ופושעים, אבל אתה?! - אתה בסדר גמור'. היצר מטעה הרבה את האדם במהלך הזה של 'דרך איש ישר בעיניו' (משלי לא, א), וזו היא אחת הטעויות המפורסמות. הוא מגיע אל האדם ואומר לו, 'תגיד, וכי אתה מסתובב ברחובות עם אקדחים שלופים והורג בני אדם?! - לא. אז נכון, לא נגזים שאתה מל"ו הצדיקים, אבל סוף סוף אתה מהל"ז ומהל"ח צדיקים'...

אמרו בעלי המוסר, צא וראה, תגש לאדם ברחוב ותשאל אותו, 'חביבי, תגיד את האמת. מתי עשית עוון פעם אחרונה?!' הוא יאמר לך, 'אוהו, איזו שאלה שאלת. צריך להעמיק חקר ולהתבונן בשאלה הזו'. ואתה יכול לראות אותו איך שהוא מעיין ומתבונן בשאלה הזו כאילו חוקר חקירה בהלכות עגונה, ואחרי כל העיון הזה הוא אומר לך 'כן, לפני שבוע עברתי עוון'. ואם תשאל אותו במה נכשל לפני שבוע, יאמר לך איזה דבר קל שבקלים, כגון 'דברתי אחרי מים אחרונים'. תשאל אותו, 'חוץ מזה, אין בידך עוד שום עוון?!' והוא יענה, 'בכלל לא. אם אתה בדווקא רוצה, אני יכול לספר לך על העוונות של ראובן ושל שמעון, עליהם יש לי הרבה מה לספר'...

היצר הרע תופס אותנו בדבר הזה. הוא נותן לאדם תחושה שהכל בסדר אתו ושאין לו מה לתקן ולשפר. אנחנו צריכים לקדש על זה מלחמה, כדי לעקור ולשרש את התחושה הזו.

הגאון חיד"א זצ"ל מביא סיפור מופלא בהרבה מספריו הקדושים. נראה את הסיפור הזה כלשונו בספר המוסר הנפלא שלו, ספר 'לב דוד' (פרק י"ב), ואבאר אותו כמו ששמעתי את ביאורו מדודי ראש ישיבת פורת יוסף הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל. אבי, ראה גם ראה מה שמצאתי במכתב כבוד מוריני הרב רבי חיים סרגוסי מבני בניו של הגאון הקדוש רבי יוסף סרגוסי, רבו של הגאון הרדב"א, וזה לשונו: שמעתי מהרב הגדול מרן רבי אברהם סכנדר, מגדולי רבני מצרים לפני למעלה מארבע מאות שנה, שהוא שמע מפי סופרים בקבלה איש

א. הוא הרדב"ז הקדמון, שהיה ממגורשי ספרד, והיה לו רב גדול ושמו רבי יוסף סרגוסי, ויש על רבי יוסף סרגוסי הרבה סיפורים מופלאים. ואכמ"ל.

פרשת שופטים | מגיד דבריו ליעקב

ה

מפי איש עד רבינו הרמב"ם, הרמב"ם היה רב במצרים לפני כשמונה מאות - תשע מאות שנה, והסיפור הזה עבר במסורת איש מפי איש עד רבינו הרמב"ם.

מה הסיפור?! שהיה בזמנו אדם גדול אחד ולא היה רוצה לומר וידוי יום הכיפורים. ביום כיפור יש לנו את הוידוי הגדול, ובו מפורטים כל העוונות והחטאים שאדם יכול להכשל בהם, ובזמנו של רבינו הרמב"ם היה שם 'אדם גדול', משמע אדם נכבד, שלא רצה לומר את הוידוי הזה. שואלים אותו, 'למה אתה לא רוצה לומר את הוידוי?! הלא כולם אומרים 'חטאנו', 'אשמנו' 'בגדנו', וכולם אומרים 'על חטא שחטאנו בחטא פלוני' ו'על חטא שחטאנו בחטא פלוני', ולמה זה תצא מן הכלל ולא תאמר גם את הוידויים?!' ואמר, 'ידע אני בעצמי שלא עשיתי עבירות. יש שם בוידויים כל מיני עבירות שאני יודע שלא עברתי. למשל, כתוב שם 'על חטא שחטאתי לפניך בעבודה זרה', או בגילוי עריות ושפיכות דמים, ואני מכיר בעצמי שאני נקי מהדברים האלו. אז מה אעשה?! אבוא ביום כיפור ואומר 'על חטא שחטאתי בשפיכות דמים?!' הלא לא שפכתי דמים! ולמה אדבר שקרים לפניו יתברך?! אתם רוצים שאהיה שקרן ביום הכיפורים ואומר שעשיתי דברים שלא עשיתי?! והלא הקב"ה ית"ש חותמו אמת!

כך אמר אותו אדם. סיפרו את זה לרבינו הרמב"ם, והרמב"ם קרא לו, והשיבו רבינו הרמב"ם לאותו אדם, אילו ידעת אתה הנלבב, אתה, שמחזיק בעצמך שהכל בסדר אתך ולא חטאת ברציחה ובשאר חטאים, אילו ידעת כמה חומר עבודת ה' יתברך יתעלה עלינו, כמה גדול חיוב העבודה המוטל על כולנו, וכמה צריך לעבוד את האלקים, כמה מוטל על כולנו להיות עבדי ה' הנאמנים לעובדו בלבב שלם, והיית מקיף העבודה הראויה והמוכרת לאדון הזה, היית יודע בוודאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בוידוי.

פחד פחדים. רבינו הרמב"ם בא ואומר לאותו אדם, אתה נדמה לך שלא עשית חטא פלוני ולא נכשלת בחטא אלמוני, ולכן אתה אומר 'איך זה שאהיה שקרן ביום הכיפורים ואומר שקר לפני ה' יתברך שחטאתי בהם', אבל אילו היית יודע את חומר העבודה המוטל עלינו, וכמה הקב"ה מבקש ותובע מכל אחד מאתנו, היית מתבונן בנפשך והיית מוצא שבכל יום ויום אתה עושה את כל העוונות אמורים בוידוי.

הדברים האלו, דברים המחרידים לב כל אדם. אדם עושה בכל יום ויום את כל החטאים האמורים בוידוי?! ועוד נוסף כהנה וכהנה, מוסיף הרמב"ם. יש גם דברים שלא נכללים בוידוי, וגם בהם אתה נכשל מידי יום ביומו.

אמרו בשמו של הגאון הגדול המופלא רבי מרדכי בנעט זצ"ל זיע"א, מגדולי דורו לפני כמאתים שנה, שפעם הוא שאל למה ומדוע רבותינו סידרו לנו את הוידוי בסדר

האל"ף בי"ת, 'אשמנו', 'בגדנו' 'גזלנו', 'דברנו דופי', 'העווינו', וכן הלאה. למה היה חשוב שזה יהיה מסודר על פי האל"ף בי"ת?!

אלא, אמר הגה"צ רבי מרדכי בנעט, אם לא היו החטאים והעוונות מסודרים על פי האל"ף בי"ת, לא היינו גומרים לעולם את הווידוי... אדם היה יכול לעמוד ולהתוודות על חטאיו בלי גבול, שהרי כמו שאומר כאן הרמב"ם, יש מציאות כזו שאדם יכול להכשל בכל יום ויום על כל החטאים האמורים בוידוי הגדול של יום הכיפורים, 'ועוד נוסף כהנה וכהנה'. לכן תיקנו רבותינו את הוידוי על סדר האל"ף בי"ת, או אז כשמגיע האדם לאות תי"ו, נגמר הוידוי ויכול להמשיך בסדר תפילתו. דוק והבן היטב.

על כל פנים, מוטל עלינו לפתוח את העינים. אנחנו לא יכולים להקשיב ליצר הרע ולומר, 'כן, אנחנו בסדר', כיון שכל המחשבות האלו מגיעות בגלל שאין אנחנו מכירים ויודעים את חומר העבודה המוטל עלינו, כמו שאומר הרמב"ם.

ככל איסור שבתורה יש ענפים המסתעפים ממנו

ולכאורה צריך באמת להבין, מה כוונתו של הרמב"ם שאדם עובר בכל יום על כל העוונות שכתובים בוידוי?! וכי אכן אדם באמת עושה כל כך הרבה חטאים, ונכשל כל יום בעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים?!

רבינו הגדול הגאון רבי יהודה צדקה ע"ה ביאר את הדברים. דע, אמר רבי יהודה, כי יש שורש וגזע, ויש ענף. כמו שבמצוות יש את המצוה עצמה, ויש את הענפים המסתעפים ממנה ואת דקדוקי המצווה, כך גם להבדיל יש בעוונות את העוון עצמו, ואת הענפים המסתעפים ממנו. לדוגמא, יש עוון של רציחה. מהו עוון רציחה האמור בתורה?! שאדם קם על חבירו והורגו נפש.

זהו העוון הכתוב בעשרת הדברות – 'לא תרצח'. אבל אם אמנם זהו השורש של הלאו של 'לא תרצח', מכל מקום יש גם ענפים המסתעפים ויוצאים מהלאו הזה, וישנם אופנים נוספים שנחשבים כאבק רציחה, גם אם אין האדם קם על חבירו והורגו ממש. כגון מה?! כגון המלבין פני חבירו ברבים (בבא מציעא נה:). כשמביישים אדם, ובפרט אם זה בפני רבים, הרבה פעמים האדמומית שבלחיי האיש מסתלקת ממנו והוא מחוויר כסיד ההיכל ונעשה כולו לבן. אף זה נקרא אבק רציחה, כי 'מה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא', כשהוא התבייש כל הדם שהיה בלחיי הסתלק ואיננו, וגם זה נכלל באיסור הזה של רציחה.

בהספדו עליו כותב דברים נוראים ומכנה אותו 'בריה דשכינתא קדישא'. תואר מופלג כזה 'בן של השכינה הקדושה' לא שמענו מעולם. והבן.

פרשת שופטים | מגיד דבריו ליעקב

הגמרא אומרת שנה לאדם ליפול לכבשן האש, ולא ילבין פני חבירו ברבים. מניין?! מתמוך שיצאה להשרף ולא ביישה את יהודה לאמר 'הוא אשם', אלא שתקה ואמרה אם יודה מעצמו מוטב, ואם לא יודה אשרף אני ושתי התאומים שאתי, עם מלך המשיח שצריך לצאת ממני. הרי לך שנה לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין את פני חבירו ברבים. ושיטת התוספות במסכת סוטה (י:) להלכה, שאם אומרים לו לאדם 'לך ותבייש את פלוגי ותלבין את פניו ברבים, ואם לא תעשה כן נהרוג אותך', צריך האדם למסור את עצמו למיתה ולההרג ובלבד שלא ילבין את פני חבירו, וכך היא גם שיטת הרשב"ץ, שיטת רבינו יונה (שערי תשובה שער שלישי אות קל"ט) ועוד כמה קדמונים [ויש חולקים על זה, וכבר פלפלו בזה הפרי חדש (הגהות מים חיים על הרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה), הערוך לנר (שו"ת בנין ציון ח"א סימן קע"ב וסימן קע"ג) ועוד אחרונים].

על כל פנים, הנה לנו דוגמא לדבר שיש בו שורש, הרציחה האמורה בתורה שקם אחד על חבירו והורגו נפש, ויש בו גם ענף, 'המלבין פני חבירו ברבים'.

וכך מצאנו בתלמוד (בבא בתרא י.) שאמרו, 'כל המעלים עיניו מן הצדקה, הרי זה כעובד עבודה זרה'. אם מגיע איזה עני ומבקש צדקה, וזה אומר לו 'תסתלק מפה, לא רוצה לתת לך כלום', אומרת הגמרא, הרי זה עובר בהסתעפות ותולדה של חטא עבודה זרה. ובספר הזוהר הקדוש (בראשית כז:) מצאנו שאמרו רבותינו עוד ענף של עבודה זרה - 'כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה'. אדם יכול לבוא ולספר שהוא לא נכשל בכעס?! ואם כן נמצא, שגם אם האדם לא זוקף לבינה ומשתחוה לה ואומר לה 'את אלוהי', מכל מקום מהדברים והענפים המסתעפים מהשורשים, אדם יכול לומר שהוא נקי!?

ג. מדוע באמת כל הכועס כאילו הוא עובד עבודה זרה?! אמנם כעס הוא דבר חמור מאד מאד, אבל למה זה נחשב כהסתעפות של עבודה זרה!?

יש בזה הבנה. כשאדם כועס על חברים שלו, 'למה ראובן עשה לי כך וכך', 'למה שמעון דיבר עלי כך וכך', מדוע הוא כועס?! הרי אם הוא היה מאמין באמונת אומן ובאמונה שלימה כי ה' יתברך הוא עשה עושה ויעשה לכל המעשים ואין שום כח זולתו, לא היתה לו סיבה לכעוס על חבירו. הרי החבר שלך הזה שדיבר עליך ועשה לך הוא בסך הכל שליח מאת בורא עולם, ומאת בורא עולם אירע לך מה שאירע, ולמה זה תכעס!?

וכך מצאנו בזמן שדוד המלך ברח מאת אבשלום בנו שרצה להורגו. דוד ברח יחף כדי להציל את חייו, ובזמן מנוסתו את מי הוא פוגש?! את שמעי. שמעי לא היה איזה אחד בריון, ארחי פרחי מהרחוב, אלא ראש הסנהדרין, (רש"י שמואל ב' ט"ז י', ובעל הטורים שמות כ"א י"ז), והיה רבו של שלמה המלך החכם מכל אדם. וכששמעי המלך רואה את דוד הוא זורק עליו עפר ואבנים ומקלל אותו קללה נמרצת וצועק עליו (שמואל ב' ט"ז, ז) 'צא צא איש הדמים ואיש הבליעל, השיב עליך ה' כל דמי בני שאול וכו'.

זה מה שאמר הרמב"ם לאותו אחד. נגיד שלא השתחווית מעולם לצלם, אבל האם אתה יכול לומר שידריך נקיות מכעס?! האם ידיך נקיות מהעלמת עין בצדקה?!

הוא הדין בעריות. אותו אחד בא וטען, 'אני לא נכשלתי בעריות, וכי אתה רוצה שאשקר ביום כיפור ואומר 'על חטא שחטאתי לפניך בגילוי עריות'?! ענה לו הרמב"ם, אכן כן, לא נכשלת בגוף העוון של עריות, אבל האם לא כתוב בתורה 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם'?! הלא גם זה בכלל האיסור, שעל אדם מוטל להשגיח ולשמור את עיניו. מזה אתה נקי?! על אדם לדאוג שהכלים שיש לו בבית כשרים, בלי אינטרנט ופלאפונים טמאים - מלאך המוות המסתובב בביתם של בני אדם וממיט עליהם חורבן - מכל זה אתה נקי?! זה עומק טענת הרמב"ם. אם היית מבין את חומר העבודה המוטלת עלינו, אומר הרמב"ם, אם היית יודע ומבין שמכלל איסור הרציחה האמור בתורה מסתעפים ענפים רבים וכך מכל שאר איסורי התורה, היית מוצא איך זה שביום אחד אתה עובר על כל הדברים הכתובים בוידוי, 'ועוד נוסף כהנה וכהנה'. כך ביאר את הדברים דודי רבינו הגדול רבי יהודה זצ"ל.

כל אחד נידון לפי חכמתו

וכל אדם, ממשיך הרמב"ם, נידון לפי גודל חכמתו. כל אחד נתבע לפי מה שהוא. והרמב"ם מביא לזה דוגמא מדוד המלך, נעים זמירות ישראל. אנחנו אין לנו בכלל ציור מי הוא דוד המלך שריווה להקב"ה בשירות ותשבחות (ברכות ז:), ואף על פי כן, מה כתוב עליו בפסוקים?! שבעטיו נהרג אוריה. ולכאורה, 'כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה' כדברי הגמרא (שבת נז:), ואוריה היה מורד במלכות והיה דינו ליהרג, ולמה זה בפסוק כתוב כאילו

יחד עם דוד המלך היו קומץ אנשים, כאלו שלא נטו אחרי אבשלום שגנב את לב ישראל אלא היו נאמנים לדוד, ביניהם יואב, אחיו אבישי ועוד. כאשר שמע אבישי את דברי הנאצה של שמעי, אמר לדוד תן לי רשות, ואתיו את ראשו של שמעי מעליו. הלא הוא מורד במלכות! הוא זורק אבנים על המלך ומקלל אותו קללה נמרצת!

מה משיב לו דוד?! 'מה לי ולכם'?! הלא 'ה' אמר לו קלל'. וכי שמעי מקלל?! הוא שליח של ההשגחה העליונה, ומאת ה' היתה זאת.

ואם אדם באמת חי את חייו באמונה ובידיעה הזו שהכל מאת ה', אין לו מה לכעוס על חבירו. ואם אדם כן כועס על חבירו 'ראובן גנב אותי', 'שמעון ביזה אותי' וכן הלאה, אות וסימן הוא שהוא חושב כי יש כח נפרד מכוחו של בורא עולם, והוא סבור שראובן ושמעון יכולים לעשות מה שהם רוצים מבלי ההשגחה העליונה, ואם כן בוודאי שהרי הוא כעובד עבודה זרה. כי מה זו עבודה זרה?! שאדם מאמין שיש כח נוסף מלבד בורא עולם, ואף זה הכועס מאמין שיש כח נוסף מלבד ה' יתברך, ולכן הרי הוא כאילו עובד עבודה זרה.

דוד הרג אותו?! אלא שדוד המלך לפי דרגתו העצומה והנוראה, שאין לנו יכולת להבין אותו בכלל, היתה עליו תביעה דקה מן הדקה ונחשב זה בפסוק כאילו הוא הרג אותו.

בפסוק כתוב שדוד המלך בעת זקנתו 'ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו'. זהו נס, כי הרי בדרך העולם שאם קר לו לאדם הוא לובש סוודר או מתכסה בשמיכה, ואז נעשה לו חם. אצל דוד המלך זה לא קרה. הלבישו אותו בבגד אחר בגד, ועדיין נשאר לו קר. למה?! אומרת הגמרא (ברכות סב), שהיתה על דוד המלך תביעה דקה. בשעה שיצאה הגזירה מלפני ה' יתברך - כלשון רבינו הגדול בעל חזון איש זצ"ל - ששאל המלך [שהיה צדיק מדוד כמו שכותב רש"י במועד קטן דף טז:]: צריך לרדוף אחרי דוד המלך, ודוד המלך צריך להיות נרדף, פגש דוד המלך את שאול בשעה שישן במערה, וחתך לו את כנף בגדו. אומרת הגמרא, בגלל שדוד המלך ביזה את הבגד של שאול וחתך אותו, הפסיד את המעלה של הבגד, ולעת זקנתו כשהוא היה צריך את הבגד להתחמם בו, לא חימם אותו הבגד.

ולכאורה, מה חטא עשה דוד המלך?! הלא היתה לו סיבה לכך שחתך את הבגד, שרצה להראות לשאול שהיתה לו היכולת לפגוע בו ולא פגע בו, ובאמת כששאל ידע מזה הוא בכה ואמר 'צדיק אתה מומני' כמו שכתוב בספר שמואל (שמואל א' כ"ד, יח)! עם כל זה היתה תביעה על דוד המלך ונענש. מדוע?! כי כל אדם נידון לפי חכמתו, ודוד המלך לפי רום מעלתו וקדושתו מה שאין הפה יכול לתאר ולשער ולספר, נידון ונתבע על זה.

זהו שאומר הרמב"ם, כל אחד ואחד לפי מה שהוא, כך הוא משפטו. ומוסיף הרמב"ם עוד ומסיים, ואף על דבר זה שדברת ואמרת ש'אני לא צריך להתוודות ביום הכיפורים, לא עשיתי שום עוונות מאלו הכתובים שם', אתה עתיד ליתן את הדין. על זה גופא יתבעו אותך בשמים, איך זה שאתה לא יודע את גודל העבודה המוטלת עליך. עד כאן דבריו הנוראים של הרמב"ם, דברים הקורעים כל לב.

אומר החיד"א, אחד הרואה ואחד השומע דברות קדשו של רבינו הגדול אבי התעודה הרמב"ם, ארכובותיו דא לדא נקשן. כשאדם רועד מפחד הברכים שלו נוגעות זו בזו, לראות כל תוקף דין שמים ויכיר ויבין האדם סדר העבודה לאלוקינו מלך העולם. ואפילו איש חסיד שמכיר בעצמו שלא חטא מי יודע כמה וכמה עבירות עשה, ואם לא עשה בפועל אולי במחשבה לפי גדלו הסתכלו עליו כאילו עשה.

לכן, תחילת העבודה המוטלת עלינו בימי הרצון האלו, ימי אלול, ימי ההכנה למשפט, לדעת את חומר העבודה המוטלת עלינו, ולהכיר בתביעה שתובעים מאתנו. ואחרי שאדם מבין שיש לו הרבה מה לתקן ולשפר, עליו לראות לנצל את הימים האלו, שהם ימי אהבה וחיבה מאת הבורא, וידו פשוטה לקבל אותנו.

וכך כותב הרמב"ן ז"ל (ויקרא כ"ג כ"ד, ובדרשתו לראש השנה, ובדרשה תורת ה' תמימה), כי צא וראה

ולמד את ענין החודשים האלו מהמזלות. מה המזל של חודש תשרי?! – מאזנים. ושתי כפות יש למאזנים. כי בחודש תשרי אדם נגש למשפט, בכף אחת שמים את כל הזכויות שלו ובכף השניה את כל החטאים, ומוודדים ובודקים. אם רובו זכויות, בשם צדיק יקרא והרי הוא נכתב ונחתם לאלתר לחיים טובים ולשלום, כמו שכתוב בגמרא בראש השנה (טז:). ומזלו של חודש אלול מה הוא?! – בתולה. מדוע?! כי כמו שהחתן שמח בכלתו, כך גם הימים האלו נתנו לנו מאת הקב"ה ברוב חיבתו ואהבתו לבית ישראל, וימים האלו אומר הקב"ה לכל אחד מישראל, 'הנה אני עומד לימינך ואעזור לך, רק תושיט יד גם אתה, ובנקל תוכל להשתפר, להתעלות, ולשוב בתשובה'.

טעותם של אלו ש'לובשים קדרות בימים האלו

נזכיר עוד דבר שמצוה לפרסם אותו בתחילת חודש אלול. יש אנשים, כפי שאני שומע ורואה, שכשמגיעים הימים הללו, ימי הידידות של בורא עולם עם עמו ישראל, נכנסים לדכדוך הנפש, ויורדת עליהם כמין קדרות ודכאון. הם אומרים לך, 'די, אני כבר לא יכול. אני מחכה שהימים האלו יעברו. אין לי כח לדברים האלה, כבד עלי יום המשפט ויום כיפור, ואני רוצה שכבר יבוא ימי החנוכה, אז אוכל לאכול סופגניות ולשחק בסביבונים'...

המחשבה הזו היא שגיאה שאין כדוגמתה. אם אדם היה מבין את מהות ומעלת הימים האלה היה צוהל שש ושמח על ההזדמנות שנתן לנו עכשיו הקב"ה לצחצח ולמרק את כל עוונותינו. 'מעביר אשמותינו בכל שנה ושנה', הקב"ה מנקה את כל הזוהמא שדבקה בנו במשך השנה. מספרים על רבי איצ'לה בלאזר זצ"ל שכשהיה מגיע ראש חודש אלול היה עומד ומודה להקב"ה מתוך בכיה 'רבו העולמים אדון האדונים, אבינו אב הרחמן, תודה רבה לך שנתת לנו את ימי אלול'. מדוע?! כי הימים האלו הם ימים קדושים המנקים ומטהרים ומקדשים את האדם.

אם כן, למה יש כאלו שנופלת עליהם קדרות?! למה יש אחד שאתה יכול לראות אותו בימים האלו מסתובב עם פנים נפולות? אם תשאל אותו הוא יסביר לך, 'אגיד לך טעמו של דבר. אני כבר ניסיתי בשנה שעברה להשתפר וניסיתי לפתוח דף חדש, אבל לא עלתה בידי ולא החזקתי מעמד. גם לפני שנתים ניסיתי ולא הצלחתי [ולפני שלוש שנים בכלל לא ניסיתי...]. כנראה שבשמים לא רוצים שאחזור בתשובה'. אתה שומע כאילו הקב"ה כבר נעשה אשם, והוא מגלגל את הבעיה אל הקב"ה...

ד. רבינו המשגיח האור יחזקאל זצ"ל היה אומר שכדאי לו לכל אדם ללמוד את הסוגיא הזו שבראש השנה דף ט"ו, לפי שכשהאדם רואה את עומק המשפט שיש בשמים כמובא שם, הוא מתעורר לשוב בתשובה.

מצוה גדולה ועצומה להזכיר לכולנו את דבריו הנפלאים של רבי שמחא זיסל, הסבא מקלם. הוא היה תלמידו של הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל, ואלמלי רבי ישראל ותלמידיו לא היינו מוצאים ידנו ורגלינו בסדר העבודה של הימים הנוראים.

החומרה העצומה שהחמירה התורה בעונש המסית

אמר הסבא מקלם, הנה בפרשה הקודמת יש את פרשת מסית. מיהו המסית?! זה שקם ומנסה להטעות, להסית ולהדיח יהודי מאמונת ה' יתברך, ומשדל אותו לעבוד עבודה זרה. עם זה המסית הולכים בחומר הדיון, ויש קדמונים שכתבו (עיין סנהדרין ח: ורש"י ותוספות שם) שאף אין צריך התראה במסית, ואם אמנם בכל העונשים שבתורה אין מענישין אלא אם כן מזהירין ומתריין, במסית אין צריך התראה. יכולים להחביא שני עדים מאחורי הגדר בלי ידיעתו, ואם הם שומעים אותו איך שהוא מגיע ליהודי אחר ומסית אותו ואומר לו 'בוא ונעבוד עבודה זרה', הורגים אותו על בסיס העדות הזו.

וכך כתוב בפסוק, **כי יסיתך אחיך בן אמן או בנך וכו', והמסית בא ואמר לחבירו נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך, מאלהי העמים אשר סביבותיכם, ואכן נתברר** שהוא מסית ורצה להדיח את חבירו לעוון הנורא הזה של עבודה זרה, אפילו אם לא הצליח כלל בהסתה שלו והמוסת לא קיבל את דבריו ונשאר מאמין אמונת אומן בחי העולמים ית"ש, עם כל זה מזהירה התורה חמישה לאוין, **לא תאבה לו, ולא תשמע עליו, ולא תחוס עיניך עליו, ולא תחמול, ולא תכסה עליו.**

נורא נוראות. אנחנו הלא יודעים שהתורה תחילתה חסד וסופה חסד (סוטה יד.). תחילתה חסד בעצם זה שברא הקב"ה את אדם הראשון, 'עולם חסד יבנה' (תהלים פט, ג), וסופה חסד שנאמר בהקב"ה 'ויקבור אותו בגיא'. וכך כל הנהגתו של בורא עולם היא בחסד, "המנהג עולמו בחסד וברעותיו ברחמים" וכמו שאומר הקב"ה (הושע ו, ו) 'חסד הפצתי'. והנה בגמרא למדו מהפסוק 'והצילו העדה', שיש הלכה מיוחדת לסנהדרין הדנים דיני נפשות, שצריכים הם לחזר אחרי זכות כדי להציל את הנידון ממיתה, ואומרת הגמרא במסכת מכות (ז, א), אמר רבי טרפון לרבי עקיבא, אילו היינו אנחנו דנים בסנהדרין, מעולם לא היה יוצא אחד מישראל למיתה. מדוע?! כי היינו מקיימים את דין התורה של 'והצילו העדה' ומחזרים אחר זכות, ואפילו אם היינו רואים אחד שהרג את חבירו בסכין היינו אומרים מי אמר שזה הרגו?! אולי אותו אחד שנהרג היה נקב בלבו וכבר היה טריפה, ואין חבירו שדקר אותו מתחייב עליו מיתה.

כך בכל הנידונים בבית דין, חוץ מן המסית. עליו הזהירה התורה בחמישה לאוין שלא נרחם עליו. 'לא תאבה לו', מפרש רש"י, **לא תהא תאב לו, דהיינו לא תאהבנו. לפי שנאמר במקום אחר 'ואהבת לרעך כמוך', את זה לא תאהב. 'ואהבת לרעך כמוך' זה כלל גדול בתורה, וזה מה שלימד הלל הזקן את אותו גוי שרצה שילמדנו את כל התורה על רגל אחת ואמר**

לו 'מאי דסני לך לא תעביד לחברך' (שבת לא.), אבל זה המסית יצא מן הכלל, ואסור לנו שתהיה לנו אהבה אליו כלל ועיקר. מי שיש בלבו משהו של אהבה למסית הנבל הזה, עובר בלאו הזה של 'לא תאבה לו'.

זה הלאו הראשון, והלאו השני 'ולא תשמע אליו'. מה הכוונה בלאו הזה?! מפרש רש"י, 'ולא תשמע אליו' בהתחננו על נפשו למחול לו. הוא מגיע ואומר, 'תסלחו לי, לא התכוונתי. וכמו שאומרים היום העולם "זו היתה מעידה", ותירוצים שונים ומשונים. על זה מזהירה התורה, אל תשמע אליו. ומוסיף רש"י, לפי שנאמר במקום אחר 'עוזב תעזוב עמו', עליך לרחם על חברך ולעזור לו, כאן, לזה המסית, לא תעזוב.

האזהרה השלישית, אומרת התורה, 'לא תחוס עליו'. אומר רש"י, 'לא תחוס עינך עליו', לפי שנאמר במקום אחר לא תעמוד על דם רעך, על זה לא תחוס. הרמב"ם בספר המצוות (ל"ת רצ"ז) כותב על פי הספרא, כי 'לא תעמוד על דם רעך' היינו שעל האדם לדאוג לזולת, הן להציל את גופו והן להציל את ממונו. אם אני רואה שהשני נמצא חלילה בסכנה, אני לא יכול להתעלם ולומר 'מה רוצים ממני?! מה אכפת לי ממנו?! מן השמים כבר ידאגו לו'. אין דבר כזה. אם יש לך את היכולת להציל אותו, אתה מחוייב להציל אותו. וכך גם בהצלת ממונו של חברך, אם אתה רואה נהר שבא לשטוף את שדה חברך ויש לך את היכולת למנוע את זה, אתה מחוייב לעשות את זה.

עד כדי כך גדול החיוב של 'לא תעמוד על דם רעך', עד שמרן בבית יוסף (חושן משפט סימן תכ"ו) הביא שיש אומרים שמוטל על האדם להכניס את עצמו בספק סכנת החיים שלו כדי להציל את חברו ממייתה וודאית. ואם שיש חולקים על זה [עיין שם בסמ"ע סק"ב], מכל מקום הרי לנו כמה התורה דואגת על צער והפסד השני.

וכאן במסית?! מזהירה התורה 'לא תחוס עינך עליו'. בשום פנים ואופן אל תאמר 'רחמנות עליו', אלא תעלים ממנו את עינך. 'ולא תחמול' מוסיפה התורה, ומפרש רש"י, לא תהפך בזכותו. בכל נידון ונידון, אם למשל אחד חילל שבת, או אפילו אם אחד עבד עבודה זרה ממש, צריכים להפך בזכותו ולחפש משהו שיפטור אותו מעונש. אבל זה המסית, אוסרת התורה לחמול עליו ואסור להפוך בזכותו.

'ולא תכסה עליו', מפרש רש"י, אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק. בנידון הזה שנידון על שהסית את חברו לעבודה זרה, אל תשתוק, ותלמד עליו חובה ותקטרג עליו כמה שיותר.

ולכאורה, איפה מצאנו בתורה כדבר הזה, ועל מה ולמה כל כך החמירה התורה עם המסית שהלכה אתו התורה בחומרה כזו ואסרה עלינו לתת לו זיק של רחמים?! הלא כל מצוותיה של תורה לא ככה, ואפילו מי שעובד עבודה זרה ממש לא הולכים איתו בחומרה

פרשת שופטים | מגיד דבריו ליעקב

טז

כזו, ומדוע זה במסית לעבודה זרה הולכים אתו בכל חומר הדין, וכמו שממשיך הפסוק 'כי הרוג תהרגנו ירך תהיה בו בראשונה?!'

'הרוג תהרגנו', מפרש רש"י, אם יצא המסית מבית דין זכאי, תחזירהו לחובה. וזהו פלא והפלא. הרי אנחנו יודעים שאם בית דין של כ"ג ישבו ודנו בכל נידון שיהיה על איזו עבירה שתהיה ואמרו לנידון 'אתה זכאי' ופטרו אותו לחיים טובים ולשלום, גם אם אחרי זה מצאו איזה חובה, לא מחזירים אותו שוב לבית דין. אבל זה המסית, 'הרוג תהרגנו', וגם אם יצא דינו לזכות, אם אחרי זה מישאו מצא לו איזה חובה, מבטלים את הדין, מחזירים אותו לדין ומחייבים אותו.

ואם יצא מבית דין חייב, אם חייבו את המסית סקילה, ופתאום קם אחד מהדיינים ואומר, 'רגע רגע, יש לי עליו איזה לימוד זכות', אל תחזירהו לזכות. אומרים לדיין הזה, תשתוק. ולכאורה מה זה ועל מה זה הקצף הגדול הזה?!

הפסוק עצמו מפרש את הטעם: **כי ביקש להדיחך מעל ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים**. מה זה 'ביקש'?! רצה. המוסת בכלל לא קיבל את ההסתה ונשאר נאמן לה' יתברך, אבל בהיות והמסית מצד עצמו רצה והיתה לו מחשבה והיה לו רצון ותקווה להסית ולהדיח את חברו מהאמונה בה' יתברך, בגלל זה החמירה עליו התורה בדברים נוראים כאלו שלא מצאנו להם זכר בשאר דברים שבתורה. ובתרגום אונקלוס, **ארי בעא רצה וקיווה לאטעיותך מדחלתא דה' אלהך**, הוא רצה להדיח אותך מעבודת הבורא, ולכן אין עליו רחמים.

זו היא פרשת מסית. ובאמת, כיון שראינו את חומר המסית, צריכים אנחנו להזהר מאד מאד שלא לגרום למישהו לסטות מדרך ה'. גם אם אין אדם מסית את חברו לעבוד עבודה זרה, מכל מקום עליו להזהר ולהשמר גם שלא יהיה גרמא בנזקין להזיז ולהסית את חברו ממשאו בעבודת ה'.

שכרו העצום של מי שמשדל לקרב את ישראל לאביהן שבשמים

זה המסית, וזה הקומה הראשונה. עכשיו נבוא לדבר על הקומה השניה.

קורה, ולכל אחד זה קורה, שאדם רוצה לקרב את חברו לעבודת ה'. בפרט הדבר מצוי בזמן שלנו שיש הרבה התעוררות לשוב אל הבורא, ואדם יכול לגשת לחברו, לדבר אתו, לבאר לו את ה'טעמו וראו כי טוב ה'', ולהשפיע עליו. אמנם לפעמים עם כל הרצון הטוב ועם כל ההשתדלות ועם כל הטורח ובזבוז הזמן, ולפעמים מדובר בשעות וימים ארוכים, ובמקרים מסויימים גם איבוד ממון יש בזה, עם כל זה השני נשאר בשלום, לא מקבל את הדברים ונשאר במהלך המוטעה שלו.

כשאדם רואה את זה, הרבה פעמים הוא סופק ידיים ואומר 'לשווא יגעתי, ולשווא טרחתי. חבל, יכלתי בזמן הזה לעשות דברים מועילים אחרים'. ובכן, קודם כל זו טעות, בגלל שאנחנו לא נביאים, ופעמים הרבה אם הדברים לא פעלו היום, מכל מקום הם יפעלו מחר, ואם לא יפעלו מחר יפעלו בשנה הבאה. וזה דבר שרואים בחוש, ולפעמים יכול לבוא אדם ולומר 'אתה זוכר?! לפני כך וכך שנים דברת אתי. אמנם אז הדברים לא פעלו כלל, אבל סוף סוף הם הכו שורשים ונשארו לי בלב ועכשיו הדברים פעלו'. וכך הביאו כמדומני בשם הכוזרי, כי 'אין דיבור שהולך לבטלה'. גם הדיבורים האלו שנראים לך שלא פעלו ולא עשו כלום, פעלו ויפעלו הרבה.

אבל גם אם נצא מנקודת הנחה שהדיבורים לא עשו כלום, ואכן כל הטרחה והיגיעה שעשית היו לשווא ואותו אחד לא שינה את דרכו ונשאר מחובר לסטרא אחרא רח"ל, אל תצטער ואל תתחרט על מה שיגעת ועמלת. מדוע?! אומר הסבא מקלם, הלא 'מידה טובה מרובה ממידת פורענות פי חמש מאות' (תוספתא סוטה פ"ד ה"א), ואם המסית הנבל הרשע הזה על שרצה להסית ולהדיח אחד לעבודה זרה ולעזוב אלוקים חיים ית"ש, ולא עלתה בידו, מכל מקום אמרה עליו התורה חמישה לאוין ועשה אחד, וכמו שראינו כמה התורה יצאה מהגדר הרגיל והחמירה בו ביותר, למרות שלא הצליח, אם כן מידה טובה מרובה פי חמש מאות, ואם אתה ניסית ורצית, השתדלת והתאמצת לקרב את פלוני שיסתופף בבית ה', גם אם נניח שלא עלתה בידך, מכל מקום בין תבין כמה שכרך הרבה מאד.

לכן, אל לו לאדם להגיד 'חבל, טרחתי ועמלתי ובסוף לא יצא מזה כלום, חבל על הזמן ועל הכוחות'. לא חבל. שכרו של מי שעושה את זה, עצום ורב, מה שאין הפה יכול לתאר ולשער.

עצם הרצון של האדם לשוב אל הבורא שכרו לא יסולא בפז

זו הקומה השניה. ועכשיו נבוא ונשאל את עצמנו שאלה.

האם מה שלימד אותנו אותו צדיק יסוד עולם, הסבא מקלם זצ"ל, שכשאדם פועל ומשתדל לקרב את האחרים, גם אם משום מה לא עולה הדבר בידו ואותו אחד נשאר בשלו שכרו עצום ורב, זה נכון רק כשהוא מנסה לקרב אחרים, או גם כשהוא מנסה לקרב את עצמו?! אדם שרוצה לקרב את עצמו לבורא יתברך, משתדל ופועל כדי להתקרב לבורא עולם, גם אם נניח שלא עלתה לבסוף בידו, האם הוא גרוע מהחבר שלו?!

בוודאי שלא. וכי מה הבדל בין דמו של חבירו לדמו שלו עצמו?! ואם כן, אם למדנו שאדם שרוצה לקרב את חבירו לעבודת ה', גם אם לא עלתה בידו, מכל מקום שכרו אתו ופעולתו לפניו פי חמש מאות מהחומר העצום שהטילה התורה על המסית, אם כן, זה שרוצה

לקרב את עצמו לבורא, רוצה לתקן את המעשים, רוצה לשפר את ההתנהגות שלו בחלק של 'בין אדם למקום' ובחלק של 'בין אדם לחבירו', גם אם נניח שלא יעלה בידו, מכל מקום אין ספק ששכרו העצום אתו.

זו היא התשובה הנצחת לכל אלו שמרימים ידים ואומרים 'אני כבר מחכה לחנוכה. אני לא יכול עם חודש אלול. כבר ניסיתי להתקרב, ניסיתי וניסיתי ולא הצלחתי'. וכמו ששמעתי מאחד שאמר "שמו לי רגל מן השמים". חלילה לומר כן, הקב"ה הושיט לו שתי ידים מושטות, ולא רגל. אבל גם אם נניח שאדם לא מצליח [מה שלפי האמת הוא שקר גמור], אף על פי כן כשהוא מתחיל להתקרב לבורא עולם, כשהוא משתדל להזהר יותר בדקדוק המצוות, כשהוא לומד מוסר ומדבר עם בורא עולם ומתפלל לפניו, קם לסליחות ומשתדל כפי יכולתו, וכי כל זה הולך לבטלה?! – לא יתכן. על עצם הרצון להתקרב, להשתנות ולהשתפר, יקבל שכר עצום שאין יכולת לתאר לשער ולספר.

כלל הדברים, בימים אלו צריכים אנו לזכור את הידיעות הנחוצות האלו. ראשית, עלינו לדעת שבימים האלו צריכים אנחנו לתקן את מעשינו, ויש לנו מה לתקן. אל לו לאדם להתברך בלבבו ולומר 'היודי לא שייך אלי. אמנם הוא נוגע לשכן שלי שגר ממול, אבל אלי הוא לא שייך'. זו טעות, וכמו שאמר הרמב"ם שאם אדם ישים את לבבו על גודל העבודה המוטלת עלינו, הוא יוכל לחשב ולמצוא שבכל יום ויום הוא עובר על כל הדברים הכתובים בוידוי, ועוד כהנה וכהנה.

ודבר שני, אסור לו לאדם להרים ידים ולהתייאש ולומר 'כבר ניסיתי ולא הצלחתי', וכיוצא בזה. אלו הם מחשבות שבאות מן היצר הרע השקרן והמסית את האדם למחשבה הזו. אדרבה ואדרבה, עלינו לנצל את הימים המסוגלים האלו ועלינו לבוא לבית ה' עם הרצון והתשוקה לשוב בתשובה שלימה, והקב"ה מושיט את ידו הפתוחה לנו ויעזור לנו.

חדרכתו של רבינו יונה לשוב בתשובה

נסיים בדברים נפלאים שאין כדוגמתם, שמלמד אותנו החסיד רבינו יונה מגירונדי זצ"ל במאמר 'יסוד התשובה' שנדפס בסוף ספרו שערי תשובה^ה. ושם כתוב בהקדמת הדברים, **יסוד התשובה להחסיד רבינו יונה גירונדי**, 'גירונה' היא עיר בספרד ליד ברצלונה, אשר ילמד האדם תמיד, בדברים האלו של רבינו יונה צריכים קביעות ולימוד תמיד, כי הדברים האלו יסודיים ומחזקים ומעודדים תמיד את מי שרוצה לעשות תשובה ולהתקרב

ה. מומלץ לכל אחד שספר 'שערי תשובה' יהיה לחם חוקו בחודש אלול. וישנה קבלה מרבינו הגדול רבי ישראל מסלנט זצ"ל שאמר, שאדם שיהיה רגיל בספר שערי תשובה בימי אלול מוכרח שיכנסו בלבו הרהורי תשובה.

לבורא, ובפרט ילמד בו בערב ראש השנה ובעשרת ימי תשובה. ו'ערב ראש השנה' אינו דווקא בכ"ט באלול, אלא עכשיו.

וכך אומר רבינו יונה: שלח לנו הקב"ה ביד עבדיו הנביאים וביד יחזקאל הנביא, כל הנביאים כולם התנבאו על התשובה, כמו שכותב הרמב"ם בהלכות תשובה, ולמה רבינו יונה מוציא את יחזקאל מן הכלל ומונה אותו בנפרד משאר הנביאים?! טעם הדבר, כי יחזקאל היה באותה התקופה של שבעים השנים שבין חורבן בית ראשון להקמת בית שני, ואז היה בית ישראל בשברון רוח נורא, בחשבם כי הם כבר נמקים בעוונותיהם, אבודים ללא תקנה. אז הגיע יחזקאל והתנבא את כל הנבואות שלו שבאו לעורר ולחזק את לב ישראל לתשובה, ומי שישים לב יראה שכל הפסוקים שאנחנו אומרים בתפילת נעילה מקורם בספר יחזקאל, לפי שהוא היה הנביא המיוחד לעודד ולחזק ברכים כושלות וידיים רפויות שהתייאשו מן התשובה.

ומה אומר יחזקאל הנביא?! נאום ה' אלהים שובו והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיו לכם למכשול עוון, השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם בם ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה ולמה תמותו בית ישראל (יחזקאל יח, ל). מה לימד אותנו כאן יחזקאל?! אומר רבינו יונה, כאן נתגלה סוד ויסוד התשובה, כי אדם אשר העווה ופשע, מה זה 'פשע'?! לא מדברים כאן על אחד שעשה איזה חטא בשגגה, אלא על אחד שיודע את בוראו ומתכוון למרוד בו, שזו היא מדרגה חמורה של עוון, (כאמרם פשעים אלו המרדים (יומא לו: שבועות יב: ע"ש) וחטא, ובא לחסות תחת כנפי השכינה ולהכנס בדרכי התשובה, האדם הפושע הזה עוצר ואומר, 'די, עד כאן. אני רוצה להפסיק להכעיס את ה', ורוצה להתקרב אל הבורא'. מה הדרך ומה המסלול שעל האדם הזה לעשות כדי להכנס בדרכי התשובה?!

אומר רבינו יונה, אשכילך ואורך בדרך זו תלך. בוא ותקשיב, ואלמד אותך. ביום ההוא ישליך את כל פשעיו אשר עשה, ויעשה עצמו כאילו היום נולד ואין בידו לא זכות ולא חובה, זה היום תחילת מעשיו. זה החוטא שבא לשוב בתשובה, יראה את עצמו כאילו נולד עכשיו, ויוכל לומר לעצמו 'מזל טוב' על שנולד... ואין לו שום עבר. אין בידו לא עוון ולא זכות, היום יפלא ארחותי, ויבדוק בדרך שלא ינעו מעגלותיו מדרך הטוב, ודרך זו, אומר רבינו יונה, תביאנו לשוב בתשובה שלימה. אם אדם יאמץ את המהלך הזה, אז באמת הוא יגיע אל המנוחה ואל הנחלה ויבוא לידי תשובה שלימה. למה?! כי יעשה עצמו כמשליך מעליו כובד העוונות ועוצם החטאים אשר עשה, ואז הוא אכן יכול לפתוח דף חדש.

היצר תופס הרבה בני אדם בטענה הזו. הוא מגיע אל האדם ואומר לו, 'מה אתה מקשקש שתחזור בתשובה?! וכי כבר שכחת מה עשית?!' היצר יש לו זכרון מפליא, והוא יכול להזכיר לו לאדם איך כשהיה בכיתה א' כבר צבט את חבר שלו והעלים את הגיר למורה...

פרשת שופטים | מגיד דבריו ליעקב

ב

ויש פעמים שיש לו זכרון כל כך עצום, שהוא מזכיר לו גם עוונות מהגלגול שעבר... ואז הוא אומר לאדם, 'נו, תאמר בעצמך. אחד כמוך שעשה את כל העבירות והתועבות האלו, כלום יש לו תקנה?! איזה סיכויים יש לך שתחזור בתשובה ותקובל תשובתך?! עזוב, תמשיך להיות חבר שלי וזהו'. אלו הם דברי השקר והנוכלות של היצר, אבל באמת, אומר רבינו יונה, תשליך את העבר ותפתח דף חדש. ולא יבהילוהו רעיוניו אל תפחד מהמחשבות שיבואו לך, אשר לא יניחוהו לשוב כי יבוש מחטאיו, ולא יוכל להעיז ולשוב, כי יאמר בדעתו הרי אני חטאתי עויתי פשעתי, כזאת וכזאת עשיתי עברתי שניתי ושלשתי עד אין ספורות, ואיך אבוא לפניו יתברך כבושת גנב כי ימצא. אדם מושיט את ידו לכיס חבירו ומנסה לגנוב ממנו משהו ונתפס על חם. איך הוא מרגיש?! אי אפשר בכלל לדמיין את הבושה שיש לו. כך גם אני, אומר החוטא, כך גם אני מתבייש. כך וכך חטאים עשיתי, וכך וכך מצוות ביטלתי, איך ארמוס הצריו?! וכי אני יכול להכנס בכלל לבית הכנסת?! אם אכנס לבית הכנסת כל הקדושה תברח. איך אשמור חוקיו?! עבריין כמוני יכול לשמור את חוקי התורה?! מסתכלים בכלל על מה שאני עושה?!

מזהיר רבינו יונה, אל יחשוב כן, כי המסית יושב כזבוב במפתחי לבו ומתחדש עליו בכל יום, זה היצר, צופה ומביט להכשילו ומשיא לבו אל העצה הרעה הזו. אתה חושב שהמחשבות האלו באות מסטרא דקדושה?! - לא ולא. כל המחשבות האלו באות מסטרא שלא דקדושה. ומה יעשה?! רק יחשוב בלבו כי כך מדת הבורא יתברך, שידו פשוטה לקבל שבים. למרות שעשיתי מה שעשיתי, תמיד יש תשובה מקובלת אצל הבורא יתברך.

וכמו שאמרנו מקודם, תלמד קל וחומר ממוסית. אם המסית על שרצה להסית משהו מישראל כל כך החמירה בו התורה, בוודאי ובוודאי כמה מדה טובה מרובה במי שרוצה להתקרב ולקרב עצמו אל הבורא.

מי שמסתכל אחורה - נעשה נציב מלח

על האדם לפתוח דף חדש, בלי להסתכל אחורה. אמר המשגיח הגה"צ רבי דן סגל שליט"א, אדם שמסתכל אחורנית - נעשה נציב מלח, כמו אשת לוט שכשהסתובבה לאחוריה נעשתה נציב מלח. רבותינו בעלי המוסר אמרו, 'המחטט בזבל - מוצא זבל'. מה תמצא אם תחפש ותפשפש במה שעשיתי?! וכי תמצא שם יהלומים?! תעזוב את זה, עזוב את העבר ותפתח דף חדש. אל תפול במחשבות האלו של היצר שאומר לך 'אין לך תקנה, הרי עשית כך וכך'. 'עייך בספר פלוני שמי שעשה עוון כזה וכזה, אם יהיה לו זכות יחזור בגלגול אריה ואיכא דאמרי בגלגול קיפור. וכי יש לך תקנה?!' כל המחשבות האלו הם מחשבות הבל, שקרים וכזבים של היצר, כמו שאומר רבינו יונה.

נסיים בסיפור נפלא שהביאו על אחד מגדולי הצדיקים, רבי מנחם מנדל מבאר, שהיה תלמידו הגדול של הבעל שם טוב זצ"ל. פעם אחת בשעה שעמד הרב והתפלל

תפילת שמונה עשרה, נכנסה בלבו מחשבה 'איך אני מעז לעמוד לפני בורא עולם ולבקש ממנו שיתן לי חכמה, בינה, דעת, בריאות, פרנסה ועוד ועוד, והלא מלא עוונות עשיתי! וכך התחזקה בו המחשבה הזו, עד שהתמלא בבושה וכלימה וכבר לא יכל להמשיך ולהתפלל עוד.

פתאום נכנסה בו עוד מחשבה. 'רגע, רגע. למה המחשבה הזו באה לי דוקא בשעת התפילה, ולא באה לי בשעת האכילה?! בשעה שאני יושב ואוכל לחם, דגים ובשר, היתה צריכה המחשבה הזו להכנס בליבי ולנקר במוחי, איך זה שאתה אוכל את כל זה?! וכי מגיע לך לחם?! מגיע לך עוף?! מגיע לך בשר?! הרי כך וכך עשיתי! המחשבה הזו לא הגיעה אלי בשעת האכילה, אלא רק עכשיו בשעת התפילה, אין זה אלא כי המחשבה הזו מגיעה מאותו רמאי ונוכל, היצר הרע, שמנסה להסית אותי ולהפריע לי באמצע התפילה, ומיד התחזק והמשיך בתפילתו.

הקב"ה אל רחמן מלא רחמים והוא יודע מי אנחנו, 'זכור כי עפר אנחנו כי אתה יוצרינו', ולכן נתן לנו את הימים הנפלאים האלו, ימי אהבה וידידות, ימים שאין כדוגמתן בהם ידו פשוטה אלינו באהבה עצומה. לכן, למען ה', אסור לנו להחמיץ את הימים היקרים האלו, ועלינו להתחזק בתורה ביראת שמים ובלימוד המוסר, וה' יהיה בעזרנו.

חידושי תורה פרשת שופטים

א. בענין מלך שמחל על כבודו

דברים (י"ז ט"ו): "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו" וגו'.

שמואל א' (י" כ"ד): "ויאמר שמואל אל כל העם הראיתם אשר בחר ה' [בשואל] כי אין כמוהו בכל העם, ויריעו כל העם ויאמרו יחי המלך, וגם שאול הלך לביתו גבעתה, וילכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם, ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה, ויהי כמחריש".

ואמרו רז"ל ביומא (כ"ב סע"ב) ששואל המלך ע"ה בזה עשה שלא כהוגן, וזו לשונם: "אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנאמר ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש, וכתוב ויעל נחש העמוני ויחן על יבש גלעד".

ופירש רש"י ז"ל: "מפני מה נענש שאול לבא לידי דבר שעליו ניטל ממנו מלכות מפני שמתחילת מלכותו מחל על כבודו וגילה על עצמו שאינו כדאי למלוך". [עומק כוונת רש"י במה שכתב לבא לידי וכו', תמצא לגאון עוזינו תנא דאורייתא ז"ל בעל משנה למלך בספרו פרשת דרכים (דרך המלך דרוש י"א) ע"ש].

ובספר משלי (י"א י"ב): "בזו לרעהו חסר לב, ואיש תבונות יחריש". ופירש רש"י ז"ל: "איש תבונות יחריש, כשמבזהו החסר לב, כמו שאול דכתיב ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה, ויהי כמחריש" עכ"ל.

ויש לי להבין שהרי לפי דברות רז"ל שלא כהוגן עשה שאול המלך ע"ה בזה שהחריש לאותם אנשי הבליעל, ולפירוש רש"י ז"ל מה שהחריש שאול המלך ע"ה לשבח נדרש כי איש תבונות יחריש, וצ"ב.

ולבאורה טפי היה לו לרש"י ז"ל להביא דברי רבותינו במדרש תנחומא הקדום (פרשת וישלח ס"ג): "זה שאמר הכתוב בזו לרעהו חסר לב, מי שהוא מבזה את רעהו נקרא חסר לב, ואם היה אותו האיש שהוא מתבזה בעל דעה ותבונה נותן ידו על פיו ומחריש שנאמר ואיש תבונות יחריש, בזו לרעהו חסר לב זה חמור אבי שכם וכו', ואיש תבונות יחריש זה יעקב", ועיין גם במדרש בראשית רבה (פ"פ ס"ו), ובילקוט שמעוני משלי (שם) ודוק היטב.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בספר פדה את אברהם (מערכת מ' אות י"ד) שהביא דברי הרב נחלת בנימין (דק"ה ע"א) שכתב חידוש גדול שמה שאמרו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, היינו דוקא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד כבודם מחול, והיינו טעמא דשאל שמחל על כבודו נענש ולא דוד ע"ש.

והנה ספר נחלת בנימין לא ראיתי מימי, ומה שכתב "היינו טעמא דשאל שמחל על כבודו נענש, אבל לא דוד", עיין היטב יומא הנ"ל ובדברינו לעיל ודוק היטב.

אבל מה שהוסיף בנחלת בנימין "שמה שאמרו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, היינו דוקא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד כבודם מחול", בעניותי לדידי כגון דא צריכא רבה, דזיל בתר טעמא, הנה אמרו במסכת כתובות (י"ז ס"א): "אמר רב אשי אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו, כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דאמר מר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך".

ובטעמא דמלך אינו יכול למחול על כבודו כמדומני שנאמרו בזה כמה טעמים, דרש"י ז"ל בכתובות (י"ז א') כתב: "שום תשים עליך מלך, ישראל הוזהרו שישמו עליהם שימות הרבה, כלומר שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה". ועיין מהרש"א שם.

ורבותינו בעלי התוספות סנהדרין (י"ט א') כתבו: "הא תלמיד חכם יכול למחול על כבודו מה שאין כן מלך, היינו משום קרא דקאמר שום תשים עליך מלך וגו' שתהא אימתו עליך, כי כבודו בא לו משום דמצות המקום כך הוא, ואין יכול להפקיע מצות המקום, אבל תלמיד חכם תורתו דיליה, ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא", עיין שם.

והרימב"א ז"ל קידושין (ל"ב א') כתב: "אב או הרב או הנשיא שמוחל על כבודו כבודו מחול, אבל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, ואם מוחל כבודו לא תהא אימתו עלינו". ועיין שם לרב המאירי ז"ל, ולמהרש"א שם, ובספר המקנה קידושין (שם), ולא ידעתי מדוע לא הביאו דברי התוספות דסנהדרין הנ"ל ע"ש.

ובין שנאמר דהטעמים חלוקים, בין שנאמר שכולם עולים בקנה אחד, מכל מקום כל מעיין יראה שאין לחלק בין מלכי בית דוד ומלכי בית ישראל, ואדרבה כי ענין שום תשים עליך מלך על בית דוד מלך איתמר, ומציאות של מלוכה לבית ישראל, נוצרה ונהיתה רק בגלל שגרם החטא, ועיין שבת (נ"ו ב'), ולפי דברי הרב נחלת בנימין ז"ל יוצא דיציבא בארעא וגירורא בשמי שמיא, דבית דוד שהם עיקר המלוכה יכולים למחול על כבודם, ובית ומלכי ישראל שהם טפלים למלוכה אינם יכולים למחול, אתמהא.

ובעלי התוספות סנהדרין (י"ט א') כה כתבו: "מלכי בית דוד דן ודנין אותו, ואם תאמר וכי אין יכול לדון והא אמרינן לעיל אין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב. ויש לומר דהכא מיירי דוקא לדון דיני ממונות דלא איכפת לן אם לא יוכלו לענות אחריו כדאמרין (לקמן ל"ב ב') דיני ממונות מתחילין מן הגדול. ומיהו קשה דאפילו דיני נפשות נמי אשכחן כדכתיב ויחגורו גם דוד את חרבו ולקמן (ל"ו ב') ילפינן מיניה דיני נפשות מתחילין מן הצד, וכיון שדוד היה חושב עצמו למלך היאך היה דן עמהם. ויש לומר כיון שהיה אותו הדין לכבודו על שמרד בו נבל לא היה לו בושת אם ידברו האחרים לפניו, אבל בשאר מלכי בית דוד ודאי אין דנין דיני נפשות". וכן הוא בתוספות רא"ש שם.

ומבל דברי רבותינו בעלי התוספות אתה למד שפשוט היה להם דגם במלכי בית דוד אמרינן מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דאם כדברי הרב נחלת בנימין ז"ל לא היה להם להדחק ולאוקמי הא דאמרו מלכי בית דוד דן ודנין אותו, דהיינו דוקא דיני ממונות, ובפשיטות

חידושי תורה פרשת שופטים | מגיד דבריו ליעקב

כד

היו יכולים לתרוץ דלעולם אף בדיני נפשות, וכפשט המשנה שם, ומיירי שמחל על כבודו. [וכזאת מוכח גם מסוף דבריהם עיין].

עוד יש לעיין ממה שנינו בתוספתא תרומות (פ"ז הכ"ב) "כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה", ואם מלכי בית דוד יכולים למחול על כבודם כסברת הרב נחלת בנימין ז"ל, מדוע אפקוה רבנן בלשון חייב, והרי איתא במחילה, ודוחק לחלק שרק גבי מרידה במלכות לא תהני מחילת בית דוד ועיין לקמיה.

אך יש לומר דהתוספתא השמיעה לנו הדין מצד המורד שהוא על כל פנים חייב מיתה, כיון שהוא עשה מעשה המחייב מיתה, ולא דיברה התוספתא מצד מלכי בית דוד, והם אכן יכולים למחול, ואם כנים אנחנו בזה יובן היטב מה שפסק הרמב"ם ז"ל בהלכות מלכים (פ"ג ה"ה) שרשות יש למלך להרוג המורד במלכות, ודוק לשון הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (עשה קע"ג): "וכל זמן שיצוה המלך צווי שאינו סותר מצוה מן התורה, הנה אנחנו חייבים לשמוע מצוותו, ומי שיעבור על מצוותו ולא ישמע אליו הנה מותר למלך להרוגו בכל ענין שירצה", דשם דיבר מצד דיני המלך, ואין דבריו הפך התוספתא, ועיין.

ובעיקר הדבר אם מלך יכול למחול למורד בו שלא להורגו - עיין לגאון רבי אברהם פאלאגי ז"ל בספרו אברהם אזכור (מערכת מ' כלל קנ"ה), והאריכו בזה גאוני בתראי נ"ע למאד, עיין לגאון הנצי"ב ז"ל בכיאוורו לספרי (פרשת כי תצא פ"ח ד"ה מוליך) הובא בספר דבר העמק (דף ד'), ובארוכה לגאון היע"ר ז"ל בספרו כנסת יחזקאל (מערכת מ' דפ"ו סע"ב), ושדי חמד חלק דברי חכמים (סימן מ"ה), ולגרז"ו לייטר ז"ל בשו"ת בית דוד (סימן כ"ז, וסימן קי"ג) ובספרו שו"ת ציון לנפש חיה (סימן ע"ה, ועוד שם (סימן מ"ה אות ס"א), ועוד שם (סימן נ"ו), עיין שם דכל רז לא אניס ליה. ועיין שו"ת כוכבי יצחק ח"ג (קונטרס כבוד מלכים), ומה שכתבתי בס"ד בחיבורי תורת יעקב (סימן מ"ד) וצרף לכאן.

סוף דבר הקדמה זו של הרב נחלת בנימין בעניוטי אצלי צריכה עיון, וגם מדברי רבים מגדולי האחרונים ז"ל המובאים בחיבורי תורת יעקב (סימן מ"ד וסימן רי"א) יש ללמוד דלית להו האי חילוקא ע"ש, ולא ידעתי מדוע הגאון המחבר רבי אברהם פאלאגי ז"ל קבעה בשתיקה וצ"ב, ועוד חזון למועד לבוא בבירור הענין בארוכה בס"ד.

ב. בענין אם מלך יכול להתפטר ממלכותו

דברים (י"ז ט"ו): "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו" וגו'.

ונסתפקתי במלך שרוצה להתפטר ממלכותו אם יכול או לא, ובס"ד אמרתי אני להביא ראיה מההיא דשבת (ל' סע"א): "אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב הודיעני ה' קיצו ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני, אמר דוד לפני הקב"ה רבוננו של עולם הודיעני ה' קצו, אמר לו גזירה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם, ומדת ימי מה היא, גזירה היא שאין מודיעין מדת ימיו של אדם, ואדעה מה חדל אני אמר לו בשבת תמות, אמר לו אמות באחד בשבת, אמר לו כבר הגיע מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא", ע"ש.

והשתא יש לומר דאם אכן מועיל שמלך יתפטר ממלכותו ותפקידו, מאי האי דהשיבו הקב"ה לדוד דאין מלכות נוגעת בחברתה, והלא יכול היה דוד לומר מוחל אני על מלכותי ואזי בדין שאפטר ביום ראשון שכבר בטל המעכב שאין מלכות נוגעת בחברתה, אי נמי יכול היה שלמה לומר איני רוצה במלכות כעת אלא לאחר זמן כדי שיחיה דוד אבא, אלא שמעת מינה דאי אפשר למחול על המלכות ולהתפטר, ובחון הדברים שגם כאן בעל השמועה הוא רב יהודה אמר רב דהוכחנו בחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן מ"ה) מההיא דסנהדרין (ק"ז רע"ב) דסבירא להו דלעולם דוד היה מלך אפילו בזמן שברח מאבשלום ודוק היטב.

ומצאתי לגרז"ו לייטר ז"ל בשו"ת בית דוד (סימן ק"ג דנ"ח רע"ב) שכה כתב: "ומה דפשיטא ליה דאם המלך מוחל על כתר מלכותו מהני מחילתו - לי מבעיא טובא, דאפשר דלא מהני מחילתו רק בהסכמת הסנהדרין כמו דקיימא לן דאין מעמידין מלך אלא על פי בית דין של שבעים ואחד כדכתב הרמב"ם הלכות סנהדרין (פ"ה ה"א), והוא הדין יש לומר מחילת מלכותו מתקבלת רק על פי בית דין של שבעים ואחד, וכעין זה בשו"ת אבן השהם (סימן ט"ל) דאם מינו אותו גבאי יכולים לכופו לקבל המשרה ועיין משפט שלום חו"מ (סימן רל"ב) בקונטרס משמרת שלום שם", ולא הביא להחיל דשבת כנ"ל.

ואחר זמן רב ראיתי בספר פרדס יוסף שמות (כ"א א' דקפ"ט סע"א) שציין שדנו בזה בקובץ דרושים ח"ב (סימן ל"א) ע"ש, ועיינתי שם וראיתי שם דברי הגאון אדמו"ר מסוקלוב זצ"ל שכה כתב: "לא אזכור כעת אם ביד המלך יש כח להסיר מעליו עטרת מלכותו בלא דעת העם, ולכאורה הרי זה בכלל מלך שמחל על כבודו שאין כבודו מחול".

ושם בהגהה בשולי הגליון כתב העורך הוא הגאון רבי מאיר הכהן ממנקטוב ז"ל בעל אמרי כהן: "במחילת כבוד גאונותו במעשה דאבשלום שהטה אליו את לב כל עם ישראל אם דוד המלך ע"ה הסיר מעליו עטרת מלכותו לא היה אפשר לומר שהיה בלא דעת העם.

ומה שדימה למלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול - אינו עולה יפה בנדון זה, שיש לחלק שדוקא בנשאר במלכותו ורוצה למחול על כבודו אזי אין כבודו מחול, מה שאין כן כשמסיר מעצמו עטרת המלכות אין זה בכלל מלך שמחל על כבודו, כי בהסרת העטרה הוסר ממנו שם מלך לגמרי ואין כאן עוד כבוד מלכות.

ובנוף השאלה אם יש כח ביד המלך להסיר מעצמו עטרת המלוכה - לכאורה מקרא מפורש הוא אצל אדונינו דוד שהסיר מעל עצמו המלוכה בלי דעת העם והמליך את שלמה בנו אחריו כמבואר בספר מלכים א' (פרק א'), ועוד בחיי אביו הנהיג המלוכה כמבואר שם סוף פרק א', ולחלק ולומר דשאני התם שדוד המליך את בנו תחתיו, אין הסברה נותנת, ואדרבה הסברה החיצונה היא להיפך דלהמליך מלך אחר במקומו בלי דעת העם גרע טפי, ומכל שכן היכן שיש מחלוקת ועיין הוריות (י"א ב') מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקתו של אדוניהו וכו', ולאו דכל דבעי מלכא מורית מלכותא לבניה, ואפשר כי מצד העבדות שיש בשררה כמאמרם בהוריות (י"ר ע"ב) ממאמר הכתוב אם היום תהיה עבד לעם ע"ש, אין ביד המלך רשות לשחרר עצמו, ושאני דוד המלך שכבר היה זקן בא בימים וכבר הפסיק מלהנהיג ולמלוך וצ"ע עכ"ל.

חידושי תורה פרשת שופטים | מגיד דבריו ליעקב

כו

ובעניותי הרבה יש לעיין בדבריהם ז"ל, ונעלם ממני מדוע לא הזכירו להיא דשבת שהבאתי בס"ד כנ"ל, ושמחתי לראות כעת בספר שפת אמת שבת שם שכתב: "אמות בערב שבת, לכאורה קשה דגם כאן שייך הטעם דאין מלכות נוגעת בחברתה כו', ואין לתרץ דמוחל על מלכותו, דהרי גם אם היה מת באחד בשבת, בודאי היה שלמה מוחל על המלכות, ומכל מקום לא אהני ליה ועל כרחך דגם בכהאי גוונא שייך מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול" ודוק היטב.

מערכות

הילכתא כבתראי בפוסקים

וגם רבותינו בעלי השלחן ערוך ז"ל כך דעתם דהילכתא כבתראי בפוסקים אמרינן, וכמפורש למרן ז"ל בכל חיבורי קדשו, ולדוגמא אציין לבית יוסף או"ח (ס"ס פ"א), ובית יוסף יו"ד (סימן ש"מ דק"צ ע"ב, וסימן שע"ה דש"ט ע"א, וסימן שצ"א, וס"ס שצ"ו), ובית יוסף חו"מ (סימן רצ"ה סעיף ו') ולספרו שו"ת אבקת רוכל (סימן י"ט ד"ה הנה נראה, וסימן ס"א דנ"ד ע"ד, וס"ס ק"ז, וסימן קע"ט ד"ה ואם יאמר, וסימן קצ"ה ד"ה הטענה השנית), ועיין שם (סימן י"ח וסימן פ"ח), ולספרו שו"ת בית יוסף (דיני גוי מסל"ת סימן ב' דערא" ע"ב) ועוד שם (דיני מים שאל"ס סימן א' ד"ה ועל מה), ע"ש, ועוד ועוד.

ובן גם רבינו הרמ"א ז"ל סובר כן דאף בפוסקים אמרינן הילכתא כבתראי, ולדוגמא אציין לספרו דרכי משה יו"ד (סימן ל"ה סק"ז, וסימן קכ"ד סק"ט, וסימן קנ"ה סק"ב, וסימן ש"צ סק"ה), ודרכי משה חו"מ (סימן קנ"ד סק"ג), ובספרו שו"ת רמ"א (סימן ט' דל"ז ע"א, וסימן כ"ה סד"ה ומ"ש), ועיין דרכי משה או"ח (סימן קנ"ט סק"ג, וסימן קס"ה סק"א), ונתבאר בארוכה בס"ד בקונטרס הכללים דילן, ולפי שעה עיין מה שכתבתי בזה בחיבורי ברית יעקב (סימן ב' דף י"ט, ושם דף ג"ב), ובחיבורי תפארת יצחק (סימן ט"ז) עש"ב וצ"ח לכאן.

וי"ש לדעת בשני פוסקים שהיו בדור אחד, אלא שהאחד האריך ימים יותר מחבירו אי נקרא בתראה ביחס לחברו ונאמר דקיימא לן כוותיה, וראיתי בשדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז אות מ"ו) שכתב: "הלכה כבתראי

נודע בשערים המצויינים בהלכה שנחלקו אבות העולם רבנן קמאי ז"ל בהא דקיימא לן "הילכתא כבתראי", אם גם במחלוקת הפוסקים אמרינן הילכתא כבתראי.

ומהרי"ק ז"ל סובר דאף במחלוקת שבין הפוסקים אמרינן הילכתא כבתראי, וכמפורש לו על כל פני ספר תשובותיו, ואם נבוא לציין אין אנו מספיקין, ולדוגמא בעלמא אציין לעינין לו (בשורש נ"ה דל"א ע"ד, ושורש צ"א דמ"ד סע"ג וסע"ד, ושורש צ"ד דנ"א רע"ב, ושורש קי"ב דס"ב סע"א, ושורש ק"ס דפ"ז ע"ג, ושורש קע"ה דק"ד ע"א, ושורש ק"צ דקיי"א ע"ד) ועוד הרבה הרבה.

אבל שכנגדו חלוק עליו, מר ניהו רבה מהר"ם אלאשקר ז"ל בספר תשובותיו (סימן ג"ד דקצ"א ע"ב) שהרבה להשיב בתוקף על מהרי"ק ז"ל עיין שם בארוכה, ומצאתי לו למהר"ם אלאשקר ז"ל חברים הסוברים כמותו שבמחלוקת הפוסקים אין אומרים הילכתא כבתראי, עיין שו"ת מהר"י ברונא (סימן רכ"ג דקמ"ט ע"ב), ושו"ת מהר"מ מיניץ סגל (סימן ל"ו), ולמהר"א ששון ז"ל בשו"ת תורת אמת (סימן קכ"א), ועיין לגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה יו"ד (פתיחה להלכות טריפות אות ל"ה), ובספרו עין הרועים (דע"ד אות ל"ו), ובספר תשובותיו ח"א (סימן ה') ע"ש.

מכל מקום כבר נקבעה הלכה כמהרי"ק ז"ל שגם בפוסקים אמרינן הילכתא כבתראי, וכמו שכתבו רבים וכן שלמים עיין לרבינו החבי"ב ז"ל בספרו כנסת הגדולה (כללי הפוסקים אות ט"ל), ושדי חמד (כללי הפוסקים סימן ט"ז אות מ"ה ומ"ו) ע"ש.

ומלבד דמילתא כגון דא בעי טעמא רבה מדוע נאמר דאם חי אחריו קצת שנים מיקרי "בתראה", ושנאמר שאם היה רואה דבריו היה חוזר בו, והרי בן גילו ובן זמנו הוא, עוד בה דבס"ד אני מצאתי תנא דאורייתא הסובר כגאון עוזינו הרב חיד"א ז"ל, מר ניהו רבה רבינו מהרי"ק ז"ל עצמו, שעם היותו אבי כלל זה שהלכה כבתראי בפוסקים, מכל מקום כה כתב בתשובותיו (שורש ק"פ דק"ו ע"ג): "ואף על גב דהרא"ש גם כן הוה בתראה טפי ממהר"ם מרוטנבורג שהרי תלמידו היה, מכל מקום איני רואה להוציא ממון משום כך, כיון ששניהם היו בדור אחד" ע"ש.

הרי שסובר המהרי"ק ז"ל שכל שהם בני דור אחד אף שהאחד האריך ימים יותר מהשני תו לא מקרי בתראה, ודוק הכא שהרא"ש ז"ל נח נפשיה שלוששים וחמש שנה אחר רבו מהר"ם מרוטנבורג, שמהר"ם ז"ל נתבקש בישיבה של מעלה בשנת ה' נ"ג, ורבינו הרא"ש בשנת ה' פ"ח כידוע, ועם כל זה כתב מהרי"ק ז"ל דלא מקרי הרא"ש בתראה ביחס למהר"ם דוק והבן.

אלא שרואה אני שמכלל מחלוקת לא יצא, דמלבד מה שהביא לנו בזה הרב שדי חמד ז"ל דלעיל, מצאתי עוד בס"ד שהגאון מהר"ם ן' חביב ז"ל בספרו היקר גט פשוט (סימן ק"כ אות כ"ה) כתב שכשהרא"ה ז"ל נחלק על רבו הרמב"ן הלכה כרא"ה, משום בתראה הוה עיין שם, וידוע שהרמב"ן ז"ל נח נפשיה בשנת ה' ל', והרא"ה ז"ל נפטר אחריו בעשרים ושלש שנים דהיינו בשנת ה' נ"ג, ואף על פי כן מקרי הרא"ה ז"ל בתראה.

וכיוצא בזה מצאתי בס"ד שכתב בשו"ת רדב"ז (סימן אלף שמ"ט) שכאשר הריטב"א חולק על רבו הרשב"א, מצי למימר

אמרינן בפוסקים, והיינו דוקא כשראו האחרונים דברי הראשונים, וכמו שכתב מרן החבי"ב בכנסת הגדולה (תו"מ מהדורא קמא סימן נ"ה הגב"י אות ח') וכו', ולפי הנראה כן דעת הרב בית דוד יו"ד (סימן קל"ג), והביא דבריו מרן החיד"א בספר שם הגדולים (מערכת גדולים ערך מהר"י איסרלאן), וכוונתו לומר דאף דמוהרא"י בתרא כיון שלא הזכיר דברי הרשב"ץ נקטינן כהרשב"ץ ע"ש, ומה שהשיב עליו החיד"א דמוהרא"י והרשב"ץ היו בזמן אחד אלא דמוהרא"י חי שנים מועטות אחר הרשב"ץ משנת ר"ג עד שנת רי"ד, וכוונתו לומר דכיון דהיו בזמן אחד לא אמרינן הלכה כבתראי ועיין בספר כל החיים (דכ"ז ע"א אות ב.). אמנם דעת הרב החבי"ב ז"ל אינה כן, שהרי כתב בספרו כנסת הגדולה תו"מ (סימן קע"ה הגב"י אות רכ"ה) רמ"א כנגד מרן בתרא הוא אף דאין ביניהם אלא חמש שנים שחי רמ"א אחר מרן, ועיין מה שפקפק בזה בספר ויקרא אברהם (דק"כ סע"ד אות צ"א) ע"ש, הא מיהא לדברי הרב כנסת הגדולה דהרמ"א נח נפשיה בשנת ש"מ ומרן בשנת של"ה וכמו שכתב שם וקא חשיב ליה בתרא, וכן כתב הרב מסגרת השלחן יו"ד (סימן שצ"א דקצ"ז ע"ג) על הרבנים ברכי יוסף וזרע אמת, דהברכי יוסף נתבקש בישיבה של מעלה בשנת תקס"ו, ומר זרע אמת מנוחתו כבוד בשנת תקע"א עכ"ל.

נמצינו למדים מדבריו ז"ל שדעת החיד"א ז"ל דכל שהיו שני הפוסקים בזמן אחד, אלא שאחד מהם האריך ימים אחר חבירו לא נחשב בכהאי גוונא שהוא בתראה, ולעומתו רבותינו הכנסת הגדולה, והבית דוד, והמסגרת השלחן סוברים דכל דהפוסק השני האריך ימים אחר הפוסק הראשון, ואפילו מעט שנים, הוא נקרא בתראה ביחס לפוסק הראשון והילכתא כוותיה.

ז"ל נח נפשיה רק ח"י שנה אחר רבינו הרשב"א ז"ל, ואף על פי כן קראוהו לרא"ש בתראה לרשב"א, ומתבאר דכל שפוסק האריך ימים אחר חבירו מקרי לגביה בתראה וצ"ב.

ולחלק ולומר דאם נפטר בסמוך לו, או במופלג ממנו, לא נהירא כלל וכמתבאר מדברינו דלעיל ופשוט.

כמו כן אין לדחות ולומר דגבי תלמיד לרבו אף כשנפטר רק מעט אחריו מקרי בתראה (וכגון גבי הרא"ה והרמב"ן, וכן הריטב"א והרשב"א) מה שאין כן גבי שני פוסקים דלא היו ביחס רב ותלמיד (וכגון הרשב"א והרא"ש) דבכהאי גוונא לא מקרי בתראה, הא נמי ליתא וכיוצא בעליל מדברינו דלעיל, וברור, ואדרבה נהפוך הוא יש פוסקים הסוברים שאף בפוסקים אמרינן דאין הלכה כתלמיד נגד רבו ועיין שדי חמד (כללי הפוסקים סימן ט"ז אות מ"ה) ועיין ערך השלחן אה"ע (סימן צ' אות ג') ובהערות בסוף הספר, ודעת תורה יו"ד (פתיחה להלכות טריפות אות ל"ה) ונתבאר במקומו בס"ד.

קים לי כהריטב"א שהוא אחרון לרשב"א וראה דבריו ע"ש, והריטב"א נח נפשיה בשנת ה' צ', עשרים שנה אחר רבו הרשב"א שנפטר בשנת ה' ע'.

ובן גם פוסקים רבים כתבו דבמחלוקת הרשב"א והרא"ש קיימא לן כהרא"ש דבתראה הוא מהרשב"א ז"ל, וכמו שכתב בשו"ת רדב"ז (סימן קכ"ו ד"ה כללא), ועיין למרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן נ"ה), והאריך בזה הגאון רבי אברהם אדאדי ז"ל בספרו שו"ת ויקרא אברהם או"ח (סימן כ"ו, די"א סע"ד) ושם חו"מ (סימן א' דס"ב רע"ג), ועוד לו שם בקונטרס זה הכלל (אות נ"ד דקי"ט סע"ד, וע"ש אות צ"א), ועיין בפתגמא דנא בשדי חמד (כללי הפוסקים סימן י"א אות ט'), ותורת חיים או"ח (סימן פ"א אות ה'), ונתבאר בארוכה במקומו בס"ד.

והרי רבינו הרא"ש ז"ל בן דורו של רבינו הרשב"א הוה ושקיל וטרי בהדיה כידוע וכמפורש להם בספר תשובותיהם, ולפי המבואר לעיל בדברינו יוצא שרבינו הרא"ש

הילכתא כבתראי בפוסקים

ביחיד נגד רבים

ופירש רש"י ז"ל: "בסרטיא, רשות הרבים: הניחו עליה ככר או תינוק, דלישתרי לטלטלה אגבייהו תוך ארבע אמות, וטלטלה פחות פחות מארבע אמות, או במחיצה של בני אדם: בשוכח אבל במניח מדעת מערב שבת לא התיירו לו לטלטלה על ידי ככר או תינוק: אלא למת, משום כבוד הבריות, כשמוטל בחמה".

ומבואר שהאמוראים רבי אושעיא, ורב יצחק, ורבי יוחנן [ויתכן גם משלשלי

שבת (קמ"ב סע"ב): "אמר רבי אושעיא שכח ארנקי בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה. אמר רב יצחק שכח לבינה בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה. אמר רבי יהודה בר שילא אמר רבי אסי פעם אחת שכחו דסקיא מלאה מעות בסרטיא, ובאו ושאלו את רבי יוחנן, ואמר להן הניחו עליה ככר או תינוק וטלטלה. אמר מר זוטרא הילכתא ככל הני שמעתתא בשוכח, רב אשי אמר אפילו שכח נמי לא, ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד".

מערכות | מגיד דבריו ליעקב

ומדברי מהרשד"ם ז"ל הללו מתבאר לכאורה שביחיד נגד רבים לא אמרין הילכתא כבתראי, וכן ראיתי שכתב בספר מעשה רוקח על הרמב"ם הלכות שבת (פ"א ה"א) דהלכה כרבים ולא כבתראה ע"ש.

אבל כגון דא צל"ע, שלשיטתם איך נפרנס שקבעו הלכה כרב אשי שהוא יחיד, נגד כל האמוראים דאמר לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד כמשנת.

ובאמת הסכמת רוב ככל הפוסקים ז"ל דהילכתא כבתראי אף ביחיד נגד רבים עיין בארוכה בספר יד מלאכי (כלל קס"ט), והאריך בנפלאות תורתו זיע"א, וההיא דשבת הנ"ל לא הזכיר, וכן פסקו גאוני בתראי עיין לרבינו הב"ח או"ח (סימן ס"ו ס"ד), ופרי מגדים או"ח בסוף פתיחה הכוללת (בכללים אות י"ח), וכן כתב בספר גדולי ארץ ישראל (דף י"ב) עיין שם. [ועיין בספר כרם חמד ח"א (ד"ב ע"א)].

והגאון המובהק רבי צבי פרומער זצוק"ל הי"ד בשו"ת ארץ צבי (סימן ע"ה ד"ה אך יש דע"ה ע"ד) כתב בפשיטות: "ודאי שהלכה כהרשב"א ז"ל נגד התוספות דהוא בתראה". הרי שדעתו שיש לפסוק כרשב"א ז"ל היחיד נגד סברת התוספות, אף דבעלמא סברת התוספות מוחזקת כסברת רבים ודוק היטב.

ועכשיו נדפסו ובאו לידי ספרי הגאון רבי יוסף ידיד הלוי ז"ל וראיתי לו שם בספרו שו"ת שארית יוסף ח"ד בפסק ביטול היתר מכירה דשביעית (י"ד סימן א' דף ע"ו) שכתב קיימא לן הילכתא כבתראי בפוסקים אפילו ביחיד נגד רבים וציין לעיין בזה בספר יד מלאכי (כלל קס"ט) שכמעט דבר זה מוסכם מכל הפוסקים ע"ש, ועוד לו שם אה"ע (סימן ב' דף קע"ז), וכן כתב גם בספרו ברכת יוסף

ההלכה הזאת האמוראים רבי יהודה בר שילא ורב אסין כולם סוברים שהיתר ככר ותינוק הוא לא רק גבי מת אלא בכל מוקצה, ורק רב אשי חולק שלא אמרו ככר ותינוק אלא למת בלבד. ופסקו הפוסקים כרב אשי כמבואר כאן בהלכות הרי"ף ובפסקי הרא"ש כאן, וכן פסק הרמב"ם בחיבורו הגדול הלכות שבת (פכ"ו הכ"א): "מת המוטל בחמה מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו וכו', ולא התירו לטלטל בככר או תינוק אלא למת בלבד, מפני שאדם בהול על מתו".

וזו לשון רבינו חננאל ז"ל שבת שם: "הא דאמר רב הושעיא שכח ארנקי בחצר, ורב יצחק דאמר שכח לבינה בחצר, ויהודה בר שילא דאמר שכחו דסקיא מלאה מעות בסטין, ואמרו שמניח עליה ככר או תינוק ומטלטלו, ואמר מר זוטרא הילכתא ככל הני שמעתתא בשכח - לית הילכתא כוותייהו, אלא הילכתא כרב אשי דהוא בתראה, דאמר לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד".

ומבואר דטעמא דמילתא שנקבעה ההלכה כאמורא רב אשי, שלא אמרו כיכר או תינוק אלא למת בלבד, מטעם שהוא בתראה כמפורש בדברי רבינו חננאל ז"ל.

כתב בשו"ת מהרשד"ם חו"מ (סימן מ"ב די"ז רע"ג): "ואף על פי שרבינו יעקב בעל הטורים ז"ל חולק על הרמב"ם ז"ל, היה אפשר לומר שכיון שהרמב"ם והסמ"ג ז"ל מסכימים לדעה אחת, אזי בטלה דעת בעל הטורים ז"ל אף על פי שהוא אחרון, ועוד שהדעת נותנת כדברי הרמב"ם ז"ל. ומכל מקום אפילו תימא שהנתבע יכול לומר קים לי כדברי בעל הטורים שהוא אחרון וראה דברי הראשונים ולא נראו לו, מכל מקום בנדון דידן כולי עלמא מודו" וכו'.

מהר"י קולון דהלכה ככתראי אפילו ביחיד נגד רבים, אבל מהר"ם אלאשקר ז"ל כתב שדברים אלו אין להם עיקר ושהם בטלים מעצמם ושהוא תמיה אם מהר"ק כתב כן ע"ש, אף על פי שלא דחה דבריו אלא מפני שכתב שם (מהר"ק) דהלכה ככתראי ולא כקמאי, מכל מקום יוצא בנדון דידן דשומעין לרמ"א וסיעתו ז"ל דקמאי אינן ורבים", עיין שם ודוק היטב.

עוד ראיתי לרבינו החבי"ב ז"ל בכללי הפוסקים שלו שבספרו שיירי כנסת הגדולה (אות י"ג): "כתבתי בכללי הפוסקים בספר כנסת הגדולה מהדורה א' אות ט"ל בשם מהר"ק דאף בפוסקים אומרים הילכתא ככתראי ואפילו יחיד כנגד רבים, וכן מצאתי בשו"ת מהר"ם איסרלש (סימן כ"ה) בתשובת רבי ישראל משם אביו מהר"ר שכנא ז"ל" עכ"ל ודוק.

הרי שרבינו החבי"ב ז"ל כאן גילה דעתו שהילכתא ככתראי אומרים גם ביחיד נגד רבים, ובזה ניצול מתמיהת הרב יד מלאכי ז"ל, ואדרבה מהתימה שהוא לא זכר דבריו, ורשמתי למזכרת עד שנעיין בל"ג בגוף דברי רבינו החבי"ב ז"ל בשו"ת בעי חיי ובגוף ספר קול בן לוי.

ח"א (אות א' סימן ז' דף ח', ועוד שם (סימן י"ג דף ט"ז), ובספרו שו"ת שארית יוסף ח"ג (או"ח סימן ג' דף כ"ד) עיין שם.

ושם בספר יד מלאכי כה כתב: "וראיתי במפתח השו"ת של הרב הגדול בעל כנסת הגדולה על יורה דעה, המודפס בסוף ספר קול בן לוי, שבסימן מ"ב כתוב לאמור דלא אמרינן הילכתא ככתראי ביחיד נגד רבים ע"ש, ואשתומם על המראה איך יצאה זאת מלפניו הבקי בחדרי תורה, ונעלם ממנו שיטת הגאונים, והרי"ף, והרמב"ם, והתוספות, והרא"ש ז"ל, שדעתם מסכמת לפסוק ככתראה אף נגד רבים, והוא פלא" ע"ש.

ובספר קול בן לוי שלפני, מהדורת צילום שנת תשמ"ג, לא מצאתי הדברים, ולפי הנראה המוציא לאור השמיט קונטרס זה, אחר שכבר נדפסו תשובות רבינו בעל כנסת הגדולה ז"ל בשלמותן בשם שו"ת בעי חיי, מכל מקום חבל, אבל אני מצאתי לרבינו החבי"ב ז"ל בספרו כנסת הגדולה יו"ד (סימן ל"ז הגב"י אות נ' דקמ"ט ע"ד) שכתב: "החכם השלם תפס לעיקר הכלל דהילכתא ככתראי, והניח לטפל לכלל דיחיד ורבים הלכה כרבים, איברא דמהר"ם אלאשקר ז"ל (סימן נ"ג) כתב בשם

הילכתא ככתראי בפוסקים

רק כשהנתרא ראה דברי הקודם לו

וחטא אף על פי שהתפלל תפילתו תועבה". ורבינו הטור ז"ל או"ח (סימן פ"א) כתב: היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחוריו ארבע אמות. ואם אי אפשר כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכבתו ילך כדי שיניחנה לצדדין ארבע אמות:

ברכות (כ"ב ב:): "תניא היה עומד בתפילה וראה צואה כנגדו, מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ארבע אמות. והתניא לצדדין. לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. היה מתפלל ומצא צואה במקומו, אמר רבה אף על פי שחטא תפילתו תפילה. מתקיף ליה רבא והא זבח רשעים תועבה. אלא אמר רבא הואיל

צואה כנגדו תפילתו תפילה.

אבל הרב רבינו יונה (שם די"ד ע"א ד"ה הואיל) כתב דההיא דראה צואה כנגדו נמי במקום שלא היה לו לתת אל לבו שהיה שם צואה היא ומשום הכי לא אמרו שיחזור ויתפלל, ומשמע מדבריו שאם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה תפילתו תועבה כמו בנמצאת צואה במקומו. ולענין הלכה נראה דנקטינן כהרשב"א דבתרא הוא".
עד כאן דברי מרן ז"ל בבית יוסף.

והנה מבואר ומפורש בדברי מרן ז"ל דהילכתא כבתראי אמרינן אף בדברי הפוסקים ולא רק בדברי האמוראים, וכן מבואר למרן ז"ל עוד בבית יוסף יו"ד (סימן ש"מ דק"צ ע"ב, וסימן שע"ה דש"ט ע"א, וסימן שצ"א, וס"ס שצ"ו), ובית יוסף חו"מ (סימן רצ"ה סעיף ו'), ובספרו שו"ת אבקת רוכל (סימן י"ט ד"ה הנה נראה, וסימן ס"א דנ"ד ע"ד, וס"ס ק"ז, וסימן קע"ט ד"ה ואם יאמר, וסימן קצ"ה ד"ה הטענה השנית), ועיין שם (סימן י"ח וסימן פ"ח), ובספרו שו"ת בית יוסף (דיני גוי מסל"ת סימן ב' דע"א ע"ב) ועוד שם (דיני מים שאל"ס סימן א' ד"ה ועל מה), ע"ש, ועוד ועוד.

וביוצא בזה תראה לרבינו הרמ"א ז"ל שגם הוא סובר כן דאף בפוסקים אמרינן הילכתא כבתראי, ולדוגמא אציין לספרו דרכי משה יו"ד (סימן ל"ה סק"ז, וסימן קכ"ד סק"ט, וסימן קנ"ה סק"ב, וסימן ש"צ סק"ה), ודרכי משה חו"מ (סימן קנ"ד סק"ג), ובספרו שו"ת רמ"א (סימן ט' דל"ז ע"א, וסימן כ"ה סד"ה ומ"ש), ועיין דרכי משה או"ח (סימן קנ"ט סק"ג, וסימן קס"ה סק"א), ונתבאר בארוכה בס"ד בקונטרס הכללים דילן, ועיין בחיבורי כרם יעקב (דף קל"א) וביחבורי תפארת יצחק (דף מ"ו) וצ"ח לכאן.

ומרן ז"ל בבית יוסף שם כתב: "היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחריו וכו'. ברייתא שם (כ"ב ב') ואף על גב דההיא ברייתא לענין היה עומד בתפילה מיתניא, למד ממנה רבינו להיכא דהיה קורא קריאת שמע.

ובתב הרשב"א ז"ל בחידושו (שם ד"ה המתפלל): "מסתברא שאינו חוזר לראש אלא למקום שפסק, ואם התפלל תפילתו תפילה, ודייקנא לה מדקתני מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחוריו, ולא קאמר תפילתו תועבה כדקאמר בנמצאת צואה במקומו, ובודאי יש הפרש בין ראה צואה כנגדו, ובין נמצאת במקומו, דבמקומו כיון דבעינן מחניך קדוש היה לו לבדוק, אבל כנגדו דליכא אלא משום לא יראה כך, וזה לא ראה אותה כשהתחיל לא פשע בכלום, שלא הטריחוהו לבדוק כמלוא עיניו, ואי משום לא יראה כך זה לא ראה עד עתה.

עוד אני סבור דאפילו בנמצאת צואה במקומו אינו צריך לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרכן להניח שם לעתים גרף של רעי, משום דאז נקרא פושע כשלא בדק, וכיון שחטא תפילתו תועבה, אבל כשנמצאת במקום שאין דרכן בכך, אין זה פושע, ואין תפילתו תועבה" עכ"ל [הרשב"א].

ונראה דגם לפי מה שכתב עוד אני סבור וכו' בראה צואה כנגדו אינו חוזר לראש ואם התפלל תפילתו תפילה, ואף על פי שהוא מקום שדרכו להמצא שם צואה בכדי שיראנה, שלא הטריחוהו לבדוק כמלוא עיניו, דהא דייק לה מדלא קאמר תפילתו תועבה כדקאמר בנמצאת צואה במקומו, וכיון דבנמצאת במקומו אינו צריך לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרכן להמצא שם צואה ככהאי גוונא גופיה בראה

וכדכתיבנא בארוכה מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (דף ג"ג) ועוד עיין שם (דף י"ט, ודף ש"י), ובחיבורי כרם יעקב (דף קל"ב, ודף ר"ל), ובחיבורי תפארת יצחק (דף מ"ו), ובשאר חיבורי ע"ש.

והכא הרי הרשב"א ז"ל לא ראה דברי רבינו יונה ז"ל, ובכל חידושי הרשב"א על מסכת ברכות לא ראיתי שמזכיר אפלו פעם אחת לרבינו יונה, ולפי זה מה שייך לומר כאן "הלכה ככתרא" שכתב מרן ז"ל וצ"ב.

וכיוצא בזה יש לי להבין דברי הרדב"ז ז"ל בספר תשובותיו (סימן קכ"ו ד"ה כללא) שכתב בהלכה כרא"ש ז"ל נגד הרשב"א ז"ל והטעם כי הרא"ש ז"ל בתראא ע"ש, ויש להבין שהרי הרא"ש ז"ל שם לא ראה ולא הביא דברי הרשב"א ז"ל, והרי הרדב"ז ז"ל עצמו במקומות הרבה כתב דכחאי גוונא אין אומרים הלכה ככתראא וכנ"ל, וצ"ב.

עוד למדנו מדברי מרן ז"ל דהילכתא ככתראא אומרים גם גבי רב ותלמיד, ועיין בדברינו לעיל (סוף אות א' ד"ה כמו), ונתבאר היטב במקומו בס"ד.

מכל מקום בעניותי יש לי להבין דברי מרן ז"ל שכתב בהלכה כרשב"א כנגד רבינו יונה דבתרא הוא, והוא שכבר נודע ומפורסם שמה שאמרו "הילכתא ככתרא", היינו דוקא כשהבתרא הביא דברי הקדמון וחלק עליו, אבל כל שהבתרא לא ראה לאותו קדמון, אזי יש לומר איפכא דאי הוה שמיע ליה דברי הקדמון היה הבתרא מבטל דעתו מפני דבריו, וככתוב בשו"ת רדב"ז (סימן כ"ו ד"ד ע"ב, וס"ס תק"מ, וסימן תתקצ"ד דמ"ט ע"ד), ועיין חו"מ (סימן כ"ה) וכנסת הגדולה יו"ד (סימן ל"ז הגב"י אות נ' דקמ"ט ע"ד), וחו"מ (מהדורה קמא סימן נ"ה הגב"י אות ח') ע"ש, וזו לשון הגאון שבות יעקב בתשובתו שבסוף ספרו מנחת יעקב (ס"ס ו' ד"ה הנה): "וכבר מבואר וידוע בכללים ודרכי הפוסקים דלא אמרינן הילכתא ככתראי אלא היכן שאותו אחרון מביא דברי הראשונים וסותר דבריהם, אבל היכן שלא הביא דבריהם - אמרינן שאולי נעלמו ממנו דבריהם ואילו ראה או ידע היה חוזר בו", ועיין באריכות בספר זכרונות אליהו חו"מ (מערכת ה' אות קנ"ד), ושו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה (ח"ד סימן ק"ח), ובשדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז ריש אות מ"ו),

הילכתא ככתראי

(סימן ח') שאם גדול מהאחרונים ראה דברי הרא"ש ז"ל וחלק עליו - הלכה ככתראא עכ"ל. ולכאורה מצאתי לו חבר הוא הגאון המובהק מדמשק רבי יצחק אבולעפיה ז"ל, שבספרו שו"ת פני יצחק ח"ה (בהשמות אות כ"ח דקפ"ג ע"א) כתב: "אחר שהרדב"ז ז"ל מרא דארעא דמצרים וקבלו עליהם סברתו, אם הוא חולק על הרמב"ם ז"ל - הלכה כרדב"ז ז"ל. שהוא בתראא עכ"ל.

השנה שנת תדש"מ לפ"ק, זכינו לאור גדול, והוא ספר תשובותיו של הגאון הצדיק רבי אליהו גוטמאכר מגריידיץ זצ"ל, ומידי לומדי בו ראיתי דבר חדש לענ"ד, ולפי שבעניותי לא הבנתי דבריו הקדושים הנני רושם למזכרת.

הנה שם בחלק יו"ד (סימן ל"ה דקצ"ח ע"ב) כה כתב: "וידענו מכללי ההוראה יו"ד (ס"ס רמ"ב) ופרי מגדים יו"ד בהקדמתו הראשונה

ומפורש דכל כי האי שרב אחרון, ואפילו דרב גובריה כמו מהראנ"ח ז"ל שהפוסקים קוראים לו "גדול האחרונים" הבאתי דבריהם בחיבורי שובי השולמית ח"ד (סימן ו' אות ב'), אין בכוחו לחלוק על הריטב"א והרא"ה ז"ל כנ"ל, ומינה נמי דאם רב אחרון יחלוק על הרא"ש, או רדב"ז יחלוק על הרמב"ם ז"ל - הלכה כרבותינו ראשונים כמלאכים ודוק.

ועיינתי בפרי מגדים שם והוא ז"ל דן בהא דקיימא לן הלכה כבתראי בפוסקים, אמרינן גם ביחיד נגד רבים, והביא שהרב כנסת הגדולה כתב דאף ביחיד כנגד רבים הלכה כבתראי, ועל זה הוסיף הפרי מגדים וכתב: "ותימה הא רובא דאורייתא, ומסתמת הפוסקים מתבאר דאף בדבר תורה הלכה כבתראי, וכי תימא רובא דאורייתא היינו כמו בסנהדרין שישבו במושב אחד וראו אלו את אלו, אבל בתראי אפשר אם היו שומעים לקמאי הוו הדרי בהו, אכתי מידי ספיקא לא נפקא. ויש לומר כיון דבתראי ראו דברי קמאי וסותרו להם בטענות, אמרינן מסתמא הוה קמאי מודו לבתראי, ומשום הכי אף יחיד נגד רבים".

הנה מבואר דהלכה כבתרא ואפילו יחיד כנגד רבים, אבל לא מבואר שאם אחרון גדול יחלוק על הרא"ש אשר הוא ראש לבית ישראל ומעמודי ההוראה הלכה כאותו אחרון.

ושמא יאמר המעיין דהגאון מגרידיץ ז"ל למד כן מסיום דברי הפרי מגדים ז"ל שכתב: "ויש לומר כיון דבתראי ראו דברי קמאי וסותרו להם בטענות, אמרינן מסתמא הוה קמאי מודו לבתראי", ואם כן אם אחרון הביא דברי הרא"ש ז"ל וחלק עליו בטענות וראיות - הלכה כבתרא, ולא דמי למה שהבאתי לעיל מהש"ך ודעימיה, דיש לומר דהתם מיירי כשאותו אחרון לא ראה לדברי הראשון ולא הביא

ואני עני תמה על עצמי היתכן כגון דא, שאם גדול שבאחרונים חולק על רבינו הרא"ש ז"ל או הרדב"ז שחלק על רבינו הרמב"ם ז"ל, נאמר דהלכה כבתרא, והרי כבר רבינו הש"ך ז"ל חו"מ (סימן כ"ה אות כ"א) הביא דברי שו"ת מהר"ם אלשיך (סימן ט"ל) שכל שזה מרבותינו "הראשונים", וזה מרבותינו "האחרונים", ובכהאי גוונא דאינם באותו "בסוג" לא אמרינן הלכה כבתראי בפוסקים, וזו לשונו: "ואם כן השתא אין ספק שמהרי"ק שהוא מדורותינו אלה, לא אמרינן עליו לגבי התוספות דהלכה כמותו שהוא בתרא לגבי דידהו, דאנן סהדי דאי דעתיה הוה שהתוספות סוברים דאסור, לא היה חולק עליהם, ומה גם להקל, אלא אדרבא היה חוזר מקמי דידהו".

וזו לשון הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספרו שו"ת שמחת יום טוב (ס"ס י"ז דס"ט ע"ב): "דעד כאן לא אמרינן הלכה כבתראי לגבי קמאי, אלא כשאין בין בתראי לקמאי אלא כיחס אמוראי קמאי לאמוראי בתראי, אבל כשאיכא בינייהו כיחס שבין אמוראי לתנאי - לא אמרינן דהלכה כבתראי, ואין ספק דמהראנ"ח ומהרש"ך וכיו"ב לא אמרינן עלייהו הלכה כבתראי ביחס לריטב"א ורבו הרא"ה, וכיוצא בזה כתב מהר"ם אלשיך בתשובותיו (סימן ט"ל) ע"כ, וכן כתב גם גאון ירושלים רבי משה ן' חביב ז"ל בספרו גט פשוט (בכללים שבסוף הספר כלל ג') עיין שם באריכות, ועיין בזה לגאון רבי אליהו מני ז"ל בספרו זכרונות אליהו חו"מ (מערכת ק' אות ג') ובמה שציין שם, ולגאון רבי משה זקן מאזוז ז"ל בספרו שו"ת וידבר משה או"ח (סימן י"ד), ובספר הלכה למשה ח"ב (מערכת ה' אות י"ג), ובס"ד נתבאר היטב בחיבורי כתי"ב בביורו ענין "הילכתא כבתראי".

קל"ב, ודף ר"ל), ובחיבורי תפארת יצחק (דף מ"ו), ובשאר חיבורי ע"ש.

ואם כן מהו זה שהצריכו רבותינו הש"ך ודעימיה שעל כל פנים יהיו "בסוג אחד", אלא שמע מינה שהם מדברים שהאחרון ראה דברי הראשון וחולק עליו ומביא ראיות כנגד הראשון, ומכל מקום בעיניו שהיה "בסוג אחד" שתקבע הלכה כמותו מדין "הילכתא כבתראי", והיינו שאין בין בתראי לקמאי אלא כיחס אמוראי קמאי לאמוראי בתראי, אבל אבל כל שהפרש כמו מאמורא לתנא, תו לא מהני הא דהוא בתרא, ואף שיביא ראיות ויחלוק על הראשון אין הלכה כמותו, דלאו בר מיניה הוא, ולפי זה אחרון שיחלוק על הראשון אף אם יביא ראיות לא נאמר דהלכה כבתרא דאינו "בסוג אחד" עם רבותינו הראשונים כמלאכים, וזה לא כדכתב הגאון מגריידיץ ז"ל שאם גדול מהאחרונים ראה דברי הראשון ז"ל וחלק עליו - הלכה כבתרא ודוק.

ובעניותי אין מצוייר בדעתי כגון דא שאחרון יסתור דברי ראשון ויביא ראיות נגד ראשון, ונקבע הלכה כמותו, ועיין באריכות גדולה בשו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא או"ח (סימן ל"ח) ובסיומם דבריו כתב: "ולא יוסיף עוד לסתור דברי הקדמונים, ובמקום אשר נחלקו הם - ניתנה רשות להכריע, אבל לחלוק במקום שהשוו, הלואי שנוכה להבין דבריהם, וכבר אמורה בדורות שלפנינו שאי אפשר לחלוק על גאון כי אם בראיה ברורה מן התלמוד, וזה אינו אפשר".

ובה כתב הגאון הגדול רבי יוסף רפאל חזן ז"ל בספרו חקרי לב או"ח (ר"ס צ"ו): "ועד כאן לא ראיתי כזאת לסמוך על אחרון נגד הראשונים ז"ל בלא ראיה, ואי משום שהרב מהר"ן ז"ל כתב שיש בידו הרבה ראיות

ראיות לסתור דבריו, אלא כתב דבריו סתם, אזי ככהאי גוונא אומרים אין הלכה כאותו אחרון, אבל גם הש"ך ודעימיה יודו שאם האחרון סתר דברי הראשון בראיות הלכה כאחרון.

הא ליתא לענ"ד, דאם רבינו הש"ך ודעימיה שכתבו דהילכתא כבתראי אומרים רק בגוונא שהם "בסוג אחד" כנ"ל, מדברים באופן שהאחרון לא ראה דברי הראשון וסתר דבריו, מאי למימרא פשיטא, ולמה נצטרך לחלוק זה שיהיו בסוג אחד שהרי שכבר נודע ומפורסם שמה שאמרו "הילכתא כבתרא", היינו דוקא כשהבתרא הביא דברי הקדמון וחלק עליו, אבל כל שהבתרא לא ראה לאותו קדמון, אזי יש לומר איפכא דאי הוה שמיע ליה דברי הקדמון היה הבתרא מבטל דעתו מפני דבריו, וככתוב בשו"ת רדב"ז (סימן כ"ו ד"ד ע"ב, וס"ס תק"מ, וסימן תתקצ"ד דמ"ט ע"ד), ועיין חו"מ (סימן כ"ה), וכנסת הגדולה יו"ד (סימן ל"ז הגב"י אות נ' דקמ"ט ע"ד), וחו"מ (מהדורה קמא סימן נ"ה הגב"י אות ח') ע"ש.

וזו לשון הגאון שבות יעקב בתשובתו שבסוף ספרו מנחת יעקב (ס"ס ו' ד"ה הנה): "וכבר מבואר וידוע בכללים ודרכי הפוסקים דלא אמרינן הילכתא כבתראי אלא היכן שאותו אחרון מביא דברי הראשונים וסותר דבריהם, אבל היכן שלא הביא דבריהם - אמרינן שאולי נעלמו ממנו דבריהם ואילו ראה או ידע היה חוזר בו", ועיין באריכות בספר זכרונות אליהו חו"מ (מערכת ה' אות קנ"ד), ושו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה (ח"ד סימן ק"ח), ובשדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז ריש אות מ"ו), וכדכתבנא בארוכה מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (דף נ"ג) ועוד עיין שם (דף י"ט, ודף ש"ס), ובחיבורי כרם יעקב (דף

מערכות | מגיד דבריו ליעקב

ובשו"ת בית שלמה יו"ד (סימן קנ"ב ד"כ ע"ב) כתב: "לחלוק על הקדמונים ז"ל, לאו שפיר דמי", ושם (סימן קל"ה) כתב: "ובוודאי שאין לדחות דברי המרדכי מכח קושיות, ועיין בנתיבות המשפט שתמה על תרומת הדשן מכח קושיות, ואף על פי כן להלכה פסק כתרומת הדשן", והארכתי מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (קונטרס ראשונים כמלאכים (פ"ב ופ"ג, ודשל"ח ע"ב) עש"ב.

ולפיכך בעניתי איני מבין דברות הגאון מגריידין ז"ל שאם גדול אחרון ראה דברי רבינו הרא"ש ז"ל וחלק עליו אומרים הלכה כבתראי, ובפרט שהרא"ש מעמודי ההוראה, ולא דברי הגאון פני יצחק ז"ל דכשהרדב"ז חולק על הרמב"ם ז"ל - הלכה כרדב"ז ז"ל שהוא בתרא, ולפי האמור כל כגון דא צ"ע, ורשמתי למזכרת ואי"ה נחזור לעיין בה.

ואוסוף כאן כי ראיתי בחידושי הגאון רבי אליהו גוטמאכר זצ"ל מגריידין על משניות מסכת תרומות (פ"ג מ"ד) שכתב: "וראיתי בעיקר תוספת יום טוב שהביא בשם הת"ח שדחה דברי התוספת יום טוב, ואיני יודע באיזה ספר הוא, ואילו בספר תוספת חדשים הלא ליתא לפנינו" עכ"ל.

ובעניתי איני מבין, והלא בתוספות חדשים שלפנינו שם שם באותו מקום נמצאים הדברים שהביא העיקר תוספת יום טוב בשמו, ואיני יודע איזה דפוס היה לפני רבינו ז"ל, שאולי שם לא נדפסו הדברים האלה וצ"ע. והיודע בה דברים יאיר ויעיר ושכמ"ה.

לזה - בוודאי דלא מכרעי כל שהרשב"א ז"ל כתב להיפך", וכיוצא בזה כתב בחקרי לב חו"מ ח"א (סימן ק"א דף ק"ג ס"ה ולידי): "אם הגאון מהרי"ט לא ראה לדברי התוספות וכתב להיפך, אין ספק דאין בידו לחלוק, ואי הוה ידע הוה הדר ביה, ואי משום מה שכתב בדעת הרמב"ם דלפי דרכו יוצא שהרמב"ם חולק על התוספות, אין לנו להניח ודאן של הראשונים מפני הספק שיש לנו בפירוש דברי הרמב"ם ז"ל, שגם הגאון מהרי"ט אילו ידע מדברי התוספות לא הוה משוי ליה להרמב"ם חולק" ע"ש.

ונכדו הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בשו"ת נשמת כל חי חו"מ (סימן י"ז ד"ה וגם, די"ז ע"ג) כתב: "וכי נבוא לדחות דברי הגהות אשרי והגהות סמ"ק, שמחברן הוא רבינו פרץ ז"ל מבעלי התוספות, ממה שהאחרונים סתמו דלא כוותייהו, והלא אפילו אם יאמרו האחרונים בפירוש שלא כדברי הראשונים ז"ל, יש לנו לאזור כגבר חלציו וללחום מלחמת מצוה ולהקשות על האחרונים שכתבו היפך דעת הראשונים, כי כך היא דרכה של תורה, ואיך הכריע מעכ"ת להיפך לדחות סברות הראשונים משום סברות רבני האחרונים", עכ"ד. והגאון אדמו"ר בעל דברי חיים מצאנז ז"ל בתשובותיו ח"א (אה"ע סימן ח') כתב: "ובוודאי אין בחכמי האחרונים לדחות דברי הקדמונים אם לא נמצא בדורות הקדמונים חולקים, כי אנחנו כאין נגד חכמתם ותורתם וחסידותם ויראתם, ועלינו לקבל באהבה דבריהם, הגם שהוא נגד התלמוד".

הילכתא כבתראי

בנגד מרא דאתרא שקבלנו הוראותיו

גזרינן שמא יאמר לו הישראל לעשות, גם בזה יש לאסור" עכ"ל.

ויש לעיין אם לא אזלו רבותינו הזרע אמת והבן איש חי, לטעמייהו כנ"ל, דהרב זרע אמת פליג על דברי מרן ז"ל, והרב הבן איש חי קאמר דאין לנו אלא הוראות מרן ז"ל ויש לראות ולבדוק דברים בשרשן.

וכבר בחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ד') הארכתי בענין אם אמרינן הילכתא כבתראי נגד מרן ז"ל, וכתבתי להסביר הדברים בזה עש"ב, וכאן נכתוב באופן נוסף וחדש בס"ד. [ועיין למו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן שכ"ה אות ל"ה ואלף), ושו"ת מהרש"ם (ח"ה סימן ל"ו) ע"ש].

וראיתי לגאון המובהק רבי מצליח מאזוז זצוק"ל הי"ד בשו"ת איש מצליח ח"א (אה"ע סימן ט' דכ"ד ע"ב) שכה כתב: "עמל הוא בעיני לבקש תירוצים בדעת הני שלשה גדולים המובאים בספר משכנות הרועים (מערכת א' כלל צ"ח) שפסקו בזה דלא כמרן ז"ל, כיון דבהדיא מצינו בזה לגאון רבי יהודה עייאש ז"ל דתמיד אזיל ונקיט בשיפולי גלימיה דמרן ז"ל ושלא לומר קים לי נגדו, ובכל זאת בהא דהתרומת הדשן ז"ל, נטה קו בספרו בית יהודה ח"א (סימן ח') ועם שהוא סובר להדיא שדעת מרן ז"ל לא כתרומת הדשן, אפילו הכי כתב דהלכה כבתראי, ועל כרחין משום שיש כח בידם לצאת לפעמים מהכלל לפסוק דלא כמרן ז"ל משום דרב גוברייהו" עכ"ל.

הרי שהביא לנו שהגאון רבי יהודה עייאש ז"ל, עם דבעלמא פוסק תמיד כמרן ז"ל, שם בנדונו פסק דלא כמרן ז"ל, מטעם "דהילכתא

כתב הגאון המובהק רבי ישמעאל הכהן ז"ל ממודינה בספרו שו"ת זרע אמת ח"א (סימן ל"ה ד"ה אבל דמ"ג ע"א): "ואין לומר דמכל מקום הרי הרב בית יוסף חולק ונימא ספיקא דרבנן לקולא - חדא דהרי האחרונים סתרו דבריו בהחלט וקיימא לן הילכתא כבתראי" עכ"ל. [ועל גדולתו וסמכותו בהוראה ובפסק של רבי ישמעאל הכהן ז"ל בעל זרע אמת - עיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ה) עיין שם].

ולבאורה לדידן דמרן הבית יוסף ז"ל, הוא מרא דאתרין וקבלנו הוראותיו, אינו מובן האי טעמא שכתב הגאון זרע אמת ז"ל לפסוק כאחרונים נגד מרן ז"ל משום "דהילכתא כבתראי", והדברים צריכים ביאור.

ומצאתי לשארי הגאון ריש גלותא דבבל רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו רב ברכות (מערכת ש' אות ג' דק"ס ע"א דפו"ח) דעמד על דברי הזרע אמת הנ"ל וכתב: "והנה טעם זה שכתב הרב זרע אמת [דהילכתא כבתראי] לא שייך גבי דידן, דאנן אתכא דמרן ז"ל סמכינן בין לקולא בין לחומרא", ועיין בספרו רב פעלים ח"ב (אר"ח סימן מ"ג) ע"ש.

ומענין הדבר שכזאת ראיתי שנחלקו הגאון זרע אמת ז"ל ורבינו יוסף חיים ז"ל, במקום אחר, והוא, דעיין בבן איש חי (ש"ב פרשת תרומה אות ח') שכתב: "והגם דהרב זרע אמת ז"ל הליץ בעד הנוהגים לשתות קפה שבשלה הגוי, אף על פי דקודם הקליה אינה ראויה לאכילה, משום דלא דמי לגרוגרות וצמוקים דאידיחי בידים, מכל מקום לדידן דקבלנו הוראות מרן ז"ל דסבירא ליה במידי דאכילה

כך, אין ראוי להורות היתר באתריה דהרמב"ם ז"ל. הילכך ראוי לבעל ההוראה לדקדק אם יש טעם מספיק או לא, עד כאן דברי הרדב"ז ז"ל.

הרי שהרדב"ז ז"ל כותב להדיא דאפילו במצרים אתריה דהרמב"ם ז"ל, שקבלו שם הוראות הרמב"ם ז"ל, אפילו הכי יש מקום לפסוק כבתראי, אחר שיש פסידא ומסתבר טעמא דהחולקים, וכן נהגו. [ומה שכתב "וכן נהגו", אין הרדב"ז מעיד על מנהג מקומו מצרים אתריה דהרמב"ם ז"ל, אלא שכך העידו הראשונים שהביא שם, דהיינו חכמי צרפת ואשכנז שכך נהגו במקומם שלהם, ועם כל זה כותב "וכן נהגו", ודוק היטב].

ולכאורה מכאן יש לנו סיוע לדברי רבותינו הגאון רבי יהודה עייאש ז"ל והגאון זרע אמת, שדעתם דעם שקבלנו הוראות מן ז"ל, אפילו הכי יש מקום ויש אופנים לפסוק כבתראי החולקים, ואין בזה גודא רבה ולא ננעלו השערים לומר שהלכה רק כמרן ז"ל אחר שהוא מרא דאתרא וקבלנו הוראותיו, וכמו בתנאים שלימדנו הרדב"ז ז"ל וכנ"ל.

ועכשיו מצאתי לרדב"ז ז"ל (סימן תר"ד) שכתב: "אין ספק שהרמב"ם חולק [על הרא"ש] ועליו יש לסמוך, דאף על גב שהרא"ש אחרון וקיימא לן הילכתא כבתראי, מכל מקום הרמב"ם מאריה דאתרא הוא, וכבר קבלו כל אלו הגלילות פסקי דינו, ועוד שלא הביא הרא"ש דברי הרמב"ם ודחה אותם בראיות, ובר מן דין הראב"ד והרמב"ן והרשב"א חלוקים עליו, וכתבו שאין מחילת האשה מועלת אלא בעיקר ותוספת וכו' וכו' ומכל מקום לדעת כולם אין מחילתה בנכסי צאן ברזל כלום, שלא כדעת הרא"ש, ועליהם יש לסמוך".

כבתראי", ולכאורה מצאנו חבר לגאון זרע אמת ז"ל דלעיל ודוק היטב, ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ו הנ"ל.

ודרך לימודי מצאתי בס"ד לרבינו הרדב"ז ז"ל בספר תשובותיו ח"א (סימן תקי"ח) שכה כתב: "שאלת ממני אודיעך דעתי, בראובן שהיה טבחו טבוח, ויינו מזוג, ופירסה הכלה נדה, אם מכניסין אותה לחופה או לא.

תשובה: עיקר הדין מחלוקת, כי רבינו יהוסף הלוי, והרמב"ם ז"ל אסרו. והתוספות ורבינו תם, והרא"ש, ובנו, ורבינו ירוחם, והאחרונים ז"ל התירו, וכתבו שכן המנהג להתיר, והטעם כי בעונות אנחנו בזמן הזה מעטים בין הגויים, ולא כל שעתא אדם זוכה לזיווג, ואין דוחין את השעה.

ואם לא היה בנדון דידן טעם אחר, היה לנו לעשות מעשה כדעת הרמב"ם ז"ל דאתריה דמר הוא, וכל שכן שהוא מחמיר. אבל כיון דאיכא פסידא, מסתברא דגם הרמב"ם ז"ל מודה, דלא עדיף מהא דתניא הרי שהיה טבחו טבוח, ויינו מזוג, ומת אבי החתן וכו', שמכניסים את החתן לחדר ואת הכלה לחופה. ואם דוחין מצות קבורת המת מפני ההפסד לא כל שכן שידחו את האיסור הזה שאינו אלא חששא בעלמא שמא יתיחד עמה. ואם ראובן זה, עני שלא יוכל לתקן אם יפסיד מה שתיקן, ואפילו שמוצא למכור מכל מקום מפסיד הוא ושמא לא יוכל לתקן.

ואפילו אם תרצה לומר דאפילו בכיוצא בנדון דידן פליג [הרמב"ם], מסתבר לפסוק הלכה כבתראי אפילו באתריה דמר, דמסתבר טעמייהו, וכן נהגו, וכן ראוי להורות היכא דאיכא טעמא כנדון דידן. אבל אם הוא עשיר שאפילו שימכור מה שתיקן יוכל לתקן אחר

פשוט (בכללים שבסוף הספר כלל ג) עיין שם באריכות, והארכתי בזה בחיבורי הנכחי לעיל (בסימן הקודם) ע"ש.

ומדברי הרדב"ז ז"ל יוצא ברור שרבינו הרא"ש ז"ל הוא "בסוג אחד" לחלוק על הרמב"ם ז"ל, ומה שכאן אין הלכה כרא"ש נגד הרמב"ם היינו משום הטעמים שכתב, וזולתם אכן היה צריך לפסוק כרא"ש ז"ל, כדקיימא לן בעלמא הילכתא ככתראי ודוק.

ולבאורה דברי הרדב"ז ז"ל הללו אינם כדברי רבינו הקדוש רבי חיים ן' עטר ז"ל בספרו פרי תאר (סימן ל"ו סוף אות ט"ו) שכתב: "לא אשכחנא דפליגי עליה דהרמב"ם ז"ל גדולי המורים, כמו בעל הלכות גדולות, והרי"ף, וכיוצא בזה, זולת הרא"ש והר"ן ז"ל - שהם אינם בשוה אחד עם הרמב"ם ז"ל ע"ש, דהיינו שהרא"ש והר"ן אינם "בסוג אחד" עם הרמב"ם שנוכל לומר עליהם דהלכה כמותם נגד הרמב"ם משום דהלכה ככתראה, וזה לא כדברי הרדב"ז ז"ל ועיין.

והשוה לדברי מהרשד"ם ז"ל בספר תשובותיו יו"ד (סימן קצ"ג): "אין ספק שגדול כבוד רבינו הרא"ש ז"ל, מכל מקום הדבר תמוה מאוד לסמוך על זה, במקום שהרמב"ם ז"ל גדול כבודו ביתר שאת, וכל שכן בהיות בארץ ישראל אשר שם נוהגים ליסמוך על דברי הרמב"ם ז"ל יותר מעל דברי הרא"ש ז"ל וכו', ומשמעות לשונו כדברי הרב פרי תאר, והענין סובל אריכות ועיין בדברינו בחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן כ"ב), ובסוף חיבורי שובי השולמית ח"ה (דף צ"ד), ובחיבורי בענין הילכתא ככתראי כת"י בס"ד.

ויש להתבונן אם אין סתירה בדברי הרדב"ז ז"ל, שכאן כותב שאחר שהרמב"ם ז"ל מאריה דאתרא הוא, וכבר קבלו כל אלו הגלילות פסקי דינו, אין אומרים כנגדו הילכתא ככתראי ונפסוק כהרא"ש ז"ל,

וצריך לומר שדעת הרדב"ז ז"ל דלעולם אכן אומרים הילכתא ככתראי אף נגד מרא דאתרא שקבלו הוראותיו, וכדכתב בסימן תקי"ח, [ולפי התנאים שהזכיר שם], אלא שכאן בנדונו בסימן תר"ד הוסיף וכתב שהרא"ש לא הביא דברי הרמב"ם לדחותו בראיות, וגם שכל הראשונים חלוקים עליו כדכתב להדיא שם, לכן גם מכת טעמים הללו כתב דאין לומר דהלכה כרא"ש נגד הרמב"ם משום דהילכתא ככתראי, אבל כל שאין קיימים נימוקים אלו - אכן נפסוק כרא"ש נגד הרמב"ם, עם שהרמב"ם מרא דאתרא וקבלו הוראותיו, ועיין.

והנה נודע דענין זה דהילכתא ככתראי, הוא דוקא כשהכתרא הוא "בסוג אחד" עם הקמאה, וכלשון הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספרו שו"ת שמחת יום טוב (ס"ס י"ז דס"ט ע"ב): "דעד כאן לא אמרינן הלכה ככתראי לגבי קמאי, אלא כשאין בין בתראי לקמאי אלא כיחס אמוראי קמאי לאמוראי בתראי, אבל כשאיכא בינייהו כיחס שבין אמוראי לתנאי - לא אמרינן דהלכה ככתראי, ואין ספק דמהראנ"ח ומהרש"ך וכיו"ב, לא אמרינן עלייהו הלכה ככתראי, ביחס לריטב"א ורבו הרא"ה, וכיוצא בזה כתב מהר"ם אלשיך בתשובותיו (סימן ט"ל) ע"כ, וכבר כתבו כן הש"ך חו"מ (סימן כ"ה אות ##), וגאון ירושלים רבי משה ן' חביב ז"ל בספרו גט

חידושי סוגיות

(כתובות נ"ג א', נ"ד א', נ"ז א')

א. בענין לא תהי בעבורי אחסנתא

[תרנן לשוני סי' לא]

אעבורי אחסנתא וכו', ואף אם ישמעאל היה נחשב רק ישראל מומר לעבודה זרה, עם כל זה לא דמי ישראל מומר ללשון ברא בישא הנזכר בתלמוד שם, מה שאין כן מומר שפיר יש לומר ונראה ודאי דלית ביה משום עבורי אחסנתא" עיין שם כל דבריו.

ובעניותי יש לי להעיר שהרי במסכת עבודה זרה (כ"ו סע"א) אמרו רבבי אבהו תני דמומר מורדין ולא מעלין, ואמר לו רבי יוחנן אני שונה לכל אבידת אחיך לרבות את המומר שמשיבין לו אבדה, ואתה אומר מומר מורדין ע"ש, והקשו התוספות (שם ד"ה אני): "תימה מאי פריך דלמא לעולם אימא לך דמורדין ואפילו הכי משיבין לו אבדתו, דהא במסור לאנסים אף על פי שממונו אסור לאבד בידים משום דדילמא נפיק מיניה ברא מעליא דכתיב יכין רשע וילבש צדיק ואפילו הכי היו מורדין" וכו', ע"ש.

הרי לנו מפורש מקושיית התוספות דאף במומר אמרינן דילמא נפיק מיניה זרעא מעליא, ולפי זה שוב הדר דינא דלא תהא בעבורא אחסנתא דלא ידעינן מאי זרעא נפיק מיניה. ועיין.

ומצאתי בשו"ת דובב מישרים ח"א (סימן צ"ז) שהביא דברי הגאון מהר"ם שיק ז"ל בספר תשובותיו חו"מ (סימן נ"ג) שאף הוא לחדש יצא דבבן מומר ואפיקורוס ליכא משום איעבורי אחסנתא דלא אמרינן בהו דילמא נפיק

כתובות (נ"ג רע"א): "אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא, דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה, וכל שכן מברא לברתא".

ובספר בראשית (כ"ד י'): "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וילך וכל טוב אדוניו בידו" וגו', ופירש רש"י ז"ל: "שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם". והגאון רבי אליהו מזרחי ז"ל בביאורו לפירוש רש"י לתורה (שם) הקשה קיימא לן שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה ואפילו ערובי תבשילין, ואם כן איך העביר אברהם הנחלה מישמעאל ובני קטורה ונתנה ליצחק, והא אמרינן "אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא לא תהוי בעבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה" עיין שם דבריו.

וראיתי לגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו בית האוצר ח"א (מערכת א' כלל א' אות ג') שהאריך לפלפל בקושיית הגאון הרא"ם ז"ל, ובסוף דבריו (ד"ה והנני) כתב לתרץ: "ולענ"ד פשוט דהא דלא תיהוי בעבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא, היינו רק בשניהם ישראלים אלא שאחד ביש ואחד טוב, מה שאין כן ישמעאל ויצחק, שישמעאל עובד כוכבים, ויצחק ישראל הוה אי נימא דהאבות יצאו מכלל בני נח, אם כן ודאי דלא שייך בזה

שליט"א בספרו היקר שערי ציון (קונטרס נחלת ציון פ"ו אות ו' דע"ר ע"ב) שהביא מספר מחנה יהודה, ושורת אגרות משה חו"מ ח"ב (סימן נ' אות ג') שגם כן כתבו שבמומר לא אמרינן לא תהוי באעבורי אחסנתא ע"ש, וצ"ע.

מינייהו זרעא מעליא, והוא ז"ל העיר על דבריו מדברי התוספות דלעיל ע"ש.

ועיין לרב אחאי גאון הדיין המצויין מרבין תורה בישראל הרה"ג אליהו ציון סופר

ב. בענין העיר מתא מחסיא היא סורא

[תרנן לשוני סי' לב]

דאורייתא ח"א (סימן ח' סוף דף ל"ח), ובחיבורי תפארת יצחק (דק"ו ע"ב), ובחיבורי אור משה (סימן כ"ה דף ק"ג) ע"ש, וזה ברור ופשוט. [ועיין בחיבורי הנכחי לעיל סימן א' הערה א'].

מבל האמור יוצא לנו שסורא שהיא מתא מחסיא [כדכתב רב שרירא גאון ז"ל], היתה מקומו של רב, וסורא ובבל (העיר) כמקום אחד חשיבי וכדאמר רב נחמן, ומחוזא היתה מכרכים של בבל וסורא.

ובזה אני מבין ההיא דבבא בתרא (כ"ב א'): "הנהו דקולאי דאיתו דיקלאי לבבל (העיר ולא המדינה), אתו בני מתא (בבל) קא מעכבי עליהו, אתו לקמיה דרבינא וכו' ע"ש, דהטעם שבאו לרבינא שירה להם הדין כיון שהוא היה גר שם, וכמו שכתב רש"י ביומא (פ"ו א') דמתא מחסיא מקומו של רבינא, ובבבא קמא (ק"ט א'): "אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דקפדי הוא", והיינו סורא דהיא בחלקה של בבל העיר וכנ"ל, ודוק היטב.

ולפי ידיעה זו שרבינא היה איש מתא מחסיא היא סורא, תבין היטב ההיא דשבת (קכ"ה ב'): "אמר רבינא כמאן מטלטלינן האידינא כסוי דתנורי דמתא מחסיא", ובפסחים (ק"ז ב'): "אמר רבינא אנא איקלע לסורא קמיה מרימר" וכו', וסורא היא מתא מחסיא וכנ"ל, אלא

כתובות (נ"ד א'): "רב אמר הלכה כאנשי יהודה, שמואל אמר הלכה כאנשי גליל. בבל וכל פרוודהא נהוג כרב. נהרדעא וכל פרוודהא נהוג כשמואל. ההיא בת מחוזא דהות נסיבא לנהרדעא אתו לקמיה דרב נחמן, שמעה דבת מחוזא היא אמר להו בבל וכל פרוודהא נהוג כרב". ופירש רש"י: "פרוודהא, כרכים הסמוכים לה: מחוזא, מפרוודי בבל".

והנה ידוע ומפורסם שהאמורא רב מקומו היה בעיר סורא, כההיא דתענית (כ"א ב'): "בסורא הוות דברתא, בשביכותיה דרב לא ההוות דברתא", וכן כתב רש"י ז"ל שמקומו של רב היה בעיר סורא, עיין לו גיטין (ו' א') וחולין (מ"ה ב') ועוד, וזו לשון רב שרירא גאון ז"ל באגרתו (דף ע"ט): "שבקיה רב לשמואל בנהרדעא דהוא דוכתיה והיא מקום תורה, ואיתרחק לדוכתא דלא הוה בה תורה, והוא סורא דהיא מתא מחסיא" ע"ש.

ועוד ידוע ומפורסם דתרי בבל איכא, חדא בבל רבתי דהיא המדינה, כלומר מדינת בבל, ואידך העיר בבל שנמצאת במדינת בבל, וכמו שכתבו רבים ושלמים עיין שו"ת מהרי"ט ז"ל אה"ע (סימן י"א) ובספר באר שבע סנהדרין (ק"ט א'), ובארוכה לגאון רבי אליה קלצקין ז"ל בשו"ת אמרי שפר (סימן ל' אות ב'), ועיין מה שכתבנו ורמזנו בזה בס"ד בחיבורי דרופתקי

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מב

במתא מחסיא, טביומי חתים וכו', ויובן היטב עם האמור לעיל ודוק היטב.

ועם דברי רב שרירא גאון ז"ל שלימדנו דמתא מחסיא היא סורא, יובן היטב גם מה שאמרו בהוריות (י"ב א') דרב משרשיא אמר לבניו: "ותיבו אקילקלי דמתא מחסיא ולא תיבו אפדני דפומבדיתא", כי יודע כל לומד תלמודנו שסורא ופומבדיתא היינו שתי הערים והישיבות שהיו חלוקות זו עם זו, כמו בשבת (מ"ח ב' וס' ב') בסורא מתנו וכו' בפומבדיתא מתנו וכו', ועוד הרבה, ועיין סנהדרין (י"ז ב') סבי סורא וכו' סבי דפומבדיתא, וחולין (ק"א א') דבסורא לא אכלי כחלי ובפומבדיתא אכלי ע"ש, והיינו נמי כאן תיבו אקילקלי דמתא מחסיא דהיא סורא, ולא תיבו אפדני דפומבדיתא ודוק. [ובמקום אחר ביארנו בס"ד עומק המכוון במליצתו זו שהזהיר רב משרשיא לבניו, ועל דרכי הלימוד דאז קאמר ורמז ואכמ"ל].

הנה כל מה שכתבתי כאן הוא הנראה לי בס"ד לפי מה שעיינתי ולמדתי בתלמוד, שמחוזא מכרכים של בבל וסורא היא, אבל מה אעשה שמצאתי באגרת רב שרירא גאון ז"ל (דף פ"ח) שכתב כך: "ולבחר אביי, מלך רבא במחוזא דמן פומבדיתא היא", הרי שכתב דמחוזא דמן פומבדיתא היא.

ובוראי בטלו דברי, אלא שאיני יודע היאך לפרנס לפי זה להיא דכתובות (נ"ד א') דמחוזא פרוודהא דבבל, והרי בבל מקומו של רב דהיא משל סורא ולא פומבדיתא וכן שאר ראיות שהבאנו, ויתרן לזה ויעמיד הדברים מי שחכם ממני, ולפי שעה צל"ע.

ודע שעם קבלת הגאונים הלזו שמחוזא דמן פומבדיתא, נראה לי בס"ד לתרן קושיה גדולה, והוא דבגיטין (ס' ב') אמרו: "מערבין

שצל"ע באיזה רבינא מיירי, ועיין עוד בחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן מ"א) ע"ש.

והיינו נמי אומרם בעירובין (ס"ג רע"א): "רבינא סר סכינא בבבל, אמר ליה רב אשי מאי טעמא עביד מר הכי". [ופירש רש"י סר סכינא בדק סכין לטבח ורב אשי רבו במתא מחסיא והיא מבבל]. אמר ליה רבינא לרב אשי והא רב המנונא אורי בחרתא דארגיז בשני דרב חסדא. פירש רש"י "והא רב המנונא אורי בחרתא דארגיז הואיל ולא היה רבו דר בה אף על פי שהיתה בבבל, ואני (רבינא) לא הוריתי במתא מחסיא שהיא מקומך", כלומר אלא הורתי בבבל העיר שהיא אכן סמוכה למתא מחסיא שהיא סורא וכו"ל, ועיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן מ"א דף קע"ה) וצרף לכאן.

ובלכתך בדרך הזו תבין אומרם בגיטין (ס"ה א'): "אמרה ליה התקבל לי גיטי במתא מחסיא, וזמנין דמשכחת ליה בבבל", והיינו כנ"ל דמתא מחסיא דהיא סורא היתה סמוכה לבבל העיר וכמשנ"ת, ולכן נקט תלמודא דוקא הני תרי דוכתי ודוק היטב.

ובן נמי ההיא דבבא קמא (ק"ט א'): "רבינא איקלע למחוזא וכו', אמר לבני מחוזא דבר מועט נינהו". שהרי כבר נתבאר דרבינא היה איש מתא מחסיא היא סורא אשר מחוזא הייתה סמוכה לה וכו"ל, ולכן ידע היטב ענין העיר מחוזא ודוק. [ומענין מה שמצאתי בס"ד במסכת סוכה (י"ג רע"ב) איסורייתא דסורא, אבל גירסת רבינו חננאל ז"ל שם היא איסורייתא דמחוזתא, ועם האמור כאן יובן טפי, דוק והבן].

ובמסכת בבא בתרא (י"ב ב') רב אשי דהוה קאי ברסתקא דמחוזא, שמעיה להווא שוטה דקאמר ריש מתיבתא דמליך

דהיה במחוזא כי "מחוזא דמן פומבדיתא היא", ודוק היטב.

ובזה מובן אצלי היטב מה שאמרו במסכת שבת (מ"ח ב') ובבא בתרא (פ"ו א'): "בסורא מתנו לה להא שמעתא משמיה דרב חסדא, בפומבדיתא מתנו משמיה דרב כהנא, ואמרי לה משמיה דרבא", וכן נמי היא דשבת (קכ"ט א') דאמטוה אל רבא לפומבדיתא, והיינו כי "מחוזא דמן פומבדיתא היא", ודוק היטב.

ובמסכת בבא מציעא (ל"ח ב') מבורא שהאמורא רבא איש מחוזא תירץ תירוץ על הקושיא שם, וכשאמרו תירוץ זה לפני רב ששת, אמר על זה: "דילמא מפומבדיתא את דמעילי פילא בקופא דמחטא" ע"ש, ולכאורה תמוה דפתח במחוזא וסיים בפומבדיתא, אבל עם דברי רב שרירא גאון נחא. [ונראה לי להוסיף דרב ששת השתמש במליצה זו דמעילי פילא וכו' כי רבא עצמו הוא בעל מליצה זו כאומרם בברכות (נ"ה סע"ב) ודוק].

ובקידושין (ע' ב'): "מכריז רב יהודה בפומבדיתא וכו', מכריז רבא במחוזא וכו', אמר רב יוסף האי בי כובי דפומבדיתא" וכו', ופירש רש"י: "בי כובי דופמבדיתא כפר הסמוך לפומבדיתא", ויתכן לומר משום דכל הנך דוכתי סמוכים זה לזה וכמו שנתבאר, ועיין.

הוספה:

לעיל הבאנו דברות רב שרירא גאון ז"ל "סורא דהיא מתא מחסיא", וכתבנו לפי זה לבאר הרבה מדברות התלמוד וכו"ל, אבל עם שאיני כדאי כלל מוכרח אני לומר דהקדמה זו לכאורה צריכה רב כי עיין במסכת ביצה (כ"ט א') בסורא אמרי תרטא ופלגו תרטא, בנרש

בבית ישן מפני דרכי שלום מאי טעמא אלימא משום כבוד (של בעל הבית, רש"י) והא ההוא שיפורה דהוה מעיקרא בי רב יהודה, ולבסוף בי רבה, ולבסוף בי רב יוסף, ולבסוף בי אביי, ולבסוף בי רבא". ופירש רש"י ז"ל: "והא שופר של תקיעת ערב שבת דמעיקרא הוי בי רב יהודה שהיה ראש ישיבה בפומבדיתא ולבסוף כשנפטר ומלך רבה נתנוהו בביתו, ובתר רבה מלך רב יוסף והדר מלך אביי והדר מלך רבא".

ובראותי הדברים תמהתי טובא, שהרי רב יהודה היה בפומבדיתא כמפורסם בכל התלמוד, לדוגמא עיין שבת (קמ"ח א') ופסחים (ק"ד ב') וקידושין (ע' א' וב'), וסנהדרין (י"ז ב'), ועבודה זרה (כ"ז א') ונדה (ס"ז ב') ועוד, וכן כתב רש"י ז"ל עצמו בקידושין (ע' סע"א וע"ב), ורבא היה איש מחוזא וכמפורסם בכל התלמוד וכן כתב רש"י ז"ל בדוכתינן סגיאין סגיאין וכדכתב הגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל במסורת הש"ס שבת (קמ"ז ב') וגיטין (ו' א') עיין שם באריכות. [ולפלא בעיני הגהת הגאון המגיה במסורת הש"ס נדה (ס"ז ב'), ומצאתי בהגהות רש"י שם שהרגיש בזה ע"ש].

אחר כך ראיתי שכבר בעלי התוספות ז"ל שם בגיטין הקשו כן על רש"י ז"ל, והדבר מפליא ביותר, וכי איך יתכן שרש"י ז"ל לא ידע מזה, ולכאורה נעלמו ממנו דברי עצמו בדוכתינן סגיאין הנ"ל, מה שהוא בבל יאמר כלל וכלל כמובן אצל כל בר דעת.

אבל עם קבלת הגאון ז"ל, נחא, דאף דהיה רבא איש מחוזא ולא פומבדיתא, מכל מקום "מחוזא דמן פומבדיתא היא", כדברי רב שרירא גאון ז"ל, ולכן שפיר יש לומר דהיה השופר של רב יהודה איש פומבדיתא אצל רבא

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מד

מרבניא ע"ש, כי כבר ביארנו כאן שהיה רבינא איש מתא מחסיא שהיא סמוכה לנהר פקוד וכנ"ל ודוק היטב.

ובכתובות (ל"ג ב') רבי יעקב מנהר פקוד אמר שמועה משם רבא ע"ש, וקרוב לודאי אצלי שיש להגיה רבינא ולא רבא, וכנ"ל, כי רבי יעקב מנהר פקוד תלמיד רבינא היה ואומר שמועותיו היה, וכמעט אין זו הגהה כי החילופים בין רבא ורבינא בתלמוד רבו גם רבו, וכדכתבינא בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן פ' דף רפ"ז), ולדוגמא בעלמא עיין בזה מסורת הש"ס יומא (כ"ט ב'), ובספר יחסי תנאים ואמוראים ח"א (דף ק"ז ובהערות), ובספר השטרות לר"י אלברצלוני (דף קל"ד ובהערות), ולגאון האדר"ת ז"ל בספר זהב שבא פסחים (דרצ"ה ע"א) ועוד, ונתבאר במקומו בס"ד.

ועם מה שביארנו דנהר פקוד סמוכה למתא מחסיא היא סורא, מבין אני גם מה שכתב רב שרירא גאון ז"ל באגרתו על הגאונים שמלכו בסורא: "והם רב חנינאי מנהר פקוד, וכו', ומר יעקב הכהן מנהר פקוד וכו', ובתריה מר רב מרי הכהן מנהר פקוד וכו', ובתריה מר רב ביבוי הלוי בר מר רבא מנהר פקוד", כי נהר פקוד סמוכה למתא מחסיא היא סורא ודוק.

אמרי חלקא ופלגו חלקא, בפומבדיתא אמרי אוזיא ופלגו אוזיא, בנהר פקוד ובמתא מחסיא אמרי רבא ופלגו רבא, ומבואר באר היטב דסורא בפני עצמה, ומתא מחסיא בפני עצמה, ולכאורה זה דלא כקבלת רב שרירא גאון, וזה דבר שאי אפשר כמובן, וצ"ע.

ושמא צריך לדחוק בלשון רב שרירא גאון ז"ל ולומר דאין כוונתו דסורא היא היא מתא מחסיא, אלא אכן סורא בפני עצמה ומתא מחסיא בפני עצמה, אלא שהיא סמוכה לסורא ושם סורא נקרא עליה, אף על פי דהיא עיר בפני עצמה, ואף אם ננקוט כן יש קיום לדברים האמורים לעיל ועיין. [והכי מוכח דתרי שמות לאותה העיר עצמה למה לי, ועיין בדברות הגאון מהר"ם שיף ז"ל בהדרן למסכת בבא קמא, והמעייין בדברינו כאן יראה מה שיש לעורר בדברות קדשו זיע"א ואקצר].

על כל פנים מבואר כאן בביצה דנהר פקוד ומתא מחסיא שווים הם וסמוכים היו זה לזה, ובזה אני מבין מדוע רב יעקב מנהר פקוד היה תלמיד רבינא כדאמרו בסנהדרין (ס"ט א') יתיב רב יעקב מנהר פקוד קמיה רבינא, וכן בכתובות (צ"ג א' וצ"ח א', ובבא בתרא קנ"ז ב') איתא דרב יעקב מנהר פקוד אומר שמועות

ג. בענין לא פליגי תרי אמוראי אליבא דחד אמורא

[תרנן לשוני סי' לג']

משמע לן דפליגי תרי אמוראי אטעמא דנפשיהו, ולא פליגי תרי אמוראי אליבא דחד אמורא.

ופירש רש"י ז"ל: "הא קא משמע לן, דהיכא דאשכחן אמוראי דפליגי אהדדי כל חד אליבא דנפשיה, ותרי אמוראי אחריני דפליגי

כתובות (נ"א א'): "אמר רב פפא אי לאו דאמר רבי אבהו לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי יוחנן דאנא ורבי יהושע בן לוי לא פלגינן אהדדי, הוה אמינא רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי פליגי, רב דימי ורבין לא פליגי, מאי סוף דקאמר רבין סוף חופה, ומאי תחלה דקאמר רב דימי תחלת ביאה. מאי קא משמע לן הא קא

אלא אלו ואלו דברי אלקים חיים, אבל כשאנו אומרים שהתלמידים חולקים בדברי רבותיהם זה אומר כך אמר, וזה אומר כך אמר, נראה דחד מינייהו משקר, או שחכ קבלתו, והא ליכא למימר כל היכא דאפשר, וכדפירש רש"י ז"ל וכו'.

והאירנא יום הששי ט' אייר תשל"ג בא לידי ספר ברכת אהרן על מסכת ברכות מהגאון רבי אהרן לוי ז"ל הי"ד, ומידי עייני בו ראיתי לו (שם מאמר נ' אות ד') שעמד במה שמצינו בתלמוד דשני אמוראים נחלקו בשם אמורא אחר, כגון שם דרב פפא אמר משמיה רבא כך וכך, ולעומתו רב פפי אמר משמיה דרבא באופן אחר, ופירש דטעמו של דבר דרבא עצמו היה מסופק בדבר וזימנין אמר כך וזימנין אמר כך, ומזה נולד שתלמיד אחד אמר בשמו באופן זה ואילו תלמיד אחר אמר באופן אחר ע"ש.

ואחר כך כתב בברכת אהרן שם: "שוב נזכרתי בדברי רש"י כתובות (דלעיל) שכתב: "דכי פליגי תרי אליבא דחד מר אמר הכי אמר פלוני, ומר אמר הכי אמר פלוני, חד מינייהו משקר" וכנ"ל, ומשמע מדברי רש"י דבכהאי גוונא שאחד אומר משמיה דפלוני שכך אמר, ואחד אמר משמו להיפוך, חד מינייהו משקר, וזה משום דאותו פלוני בודאי לא אמר רק או כך או כך.

אמנם אם כי עפר אני תחת כפות רגלי רש"י ז"ל וכל עצמותי ירעדו ויפחדו מהדר גאונו, בכל זאת לא אוכל להתאפק מלומר כי לפי קוצר שכלי דברי רש"י ז"ל בזה תמוהים מאד, ולא זכיתי להבינם, דאיך יעלה על הדעת לומר שרבותינו בעלי התלמוד לא אמת ידברו, ובכל מקום בתלמוד שנחלקו תרי אמוראי אליבא דחד דעתו שזה אומר הכי אמר פלוני, וזה

בפלוגתא דהנך אמוראי, ואית לן לפרושי מילתא בתרי לישני חדא מינייהו מיפלגי תרי אמוראי אליבא דנפשייהו שכל אחד אומר סברא שלו כגון רבי יוחנן ורבי יהושע, ואינך תרי אמוראי [אליבא דחד] לא מיפלגי אלא אמרי חדא מלתא, וחדא מן לישנא מיפלגי תרי אמוראי אליבא דחד כגון רב דימי ורבין ומשויא מלתא דתרי אמוראי קמאי חדא מלתא, שבקינן ההיא לישנא דמיפלגי תרי אמוראי אליבא דחד, ונקטינן ההיא דמיפלגי תרי אמוראי אליבא דנפשייהו, דכי פליגי תרי אליבא דחד מר אמר הכי אמר פלוני, ומר אמר הכי אמר פלוני, חד מינייהו משקר, אבל כי פליגי תרי אמוראי בדין או באיסור והיתר כל חד אמר הכי מיסתבר טעמא אין כאן שקר, כל חד וחד סברא דידיה קאמר, מר יהיב טעמא להיתירא, ומר יהיב טעמא לאיסורא, מר מדמי מילתא למילתא הכי, ומר מדמי ליה בעניינא אחרניא, ואיכא למימר אלו ואלו דברי אלהים חיים הם, זימנין דשייך האי טעמא, וזימנין דשייך האי טעמא, שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט". ועיין והשווה ללשון רש"י ז"ל במהדורה קמא הובא בשיטה מקובצת שם.

וזו לשון הריטב"א ז"ל הובא בשיטה מקובצת שם: "מאי קא משמע לן רב פפא, כלומר דמאי האי דקאמר אי לאו דאמר רבי אבהו הוה אמיא, דהא מכל מקום כבר אמרה רבי אבהו. ומהדרין דנפקא מינה לעלמא, דכל כי האי גוונא טפי אית לן למימר דפליגי אמוראי גופייהו אליבא דנפשייהו, מלמימר דפליגי אליבא דחד אמורא, כלומר דטפי שייך לומר דפליגי רבי יוחנן ורבי יהושע גופייהו שזה אומר מה שנראה לו לפי דעתו וזה אומר מה שנראה לו לפי דעתו, ולא תשקר חד מינייהו

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מו

קפרא אומר אין חייב אלא אחת, קפץ רבי חייא ונשבע העבודה כך שמעתי מרבי שתים, קפץ בר קפרא ונשבע העבודה כך שמעתי מרבי אחת, וכו', בשלמא לרבי חייא כי אתנייה [רבי] לדידיה אליבא דרבי יוסי כי אתנייה לבר קפרא אליבא דרבי שמעון, אלא לבר קפרא רבי חייא שקורי קא משקר וכו', בשלמא לבר קפרא כי אתנייה רבי לדידיה אליבא דרבי שמעון כי אתנייה לרבי חייא אליבא דרבי יוסי, אלא לרבי חייא בר קפרא שקורי קא משקר" ע"ש.

ועוד שם במסכת יבמות (ג"ה ב'): "כי אתא רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן גמר ביאה בשפחה חרופה זו הכנסת עטרה וכו', כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן העראה זו הכנסת עטרה. אמרו ליה והא רבה בר בר חנה לא אמר הכי. אמר להו או איהו שקראי, או אנא שקרי", עיין שם.

ובן עוד במסכת שבועות (כ"ו א'): "אמר מר האדם בשבועה פרט לאנוס, היכי דמי, כדרב כהנא ורב אסי כי הווי קיימי מקמי דרב, מר אמר שבועתא דהכי אמר רב, ומר אמר שבועתא דהכי אמר רב, כי אתו לקמיה דרב אמר כחד מינייהו, אמר ליה אידך ואנא בשיקרא אישתבעי, אמר ליה לבך אנסך ע"ש.

חרי לך להדיא ובמפורש שלשון רש"י ז"ל חד מינייהו "משקר", אינו מדנפשיה, אלא לשון חכמי התלמוד עצמו הוא וכמו שהבאנו, ודוק היטב.

ותו חושבני דהגאון ברכת אהרן ז"ל במחכ"ת לא הבין עומק כוונת רש"י, והבין דמה שכתב רש"י חד מינייהו משקר, דכאילו משקר בכוונה וביודעין, ולכן תמה היתכן וכו', וכו', אבל מעולם לא עלה על לב רש"י ז"ל כזאת ח"ו, ומה שאמר רש"י "משקר" הכוונה שאין כאן אמת, אבל לא שבידים במזיד וביודעין

אומר הכי אמר פלוני (ופלוגתות כאלה נמצא בתלמוד לאין מספר כידוע) אחד מהם משקר, וכי חלילה חשודים רבותינו חכמי התלמוד הקדושים אשר בארץ, אשר המה למאורות בכל תנועותיהם ופעולותיהם להוציא מפייהם דבר שקר, על כן מסתבר יותר לומר כמו ששיערנו דבכגון דא בעל השמועה בעצמו היה נבוך בדבר זה והיה רפיא בידיה אין ולא, ולכן זימנין אמר הכי וזימנין אמר להיפך, ומזה נולד שאחד ששמע ממנו כך אמר כך, ואחד ששמע ממנו להיפך אמר להיפך, אבל לעולם שניהם אמרו אמת.

ועיין בתוספות כתובות (שם ד"ה ולא) שכתבו דכי פליגי תרי אמוראי אליבא דחד אמורא היינו שזה אומר כך אמר פלוני וזה אומר כך אמר פלוני, אחד מהן על כרחין טעה בשמועתו ע"ש, וכפי הנראה גם התוספות הרגישו כמה מהדוחק והזרות יש בפירוש רש"י דלעיל שכתב דבכגון דא אחד "משקר", ולכן כתבו דבכגון דא אחד "טעה", ולענ"ד אין צריך לומר שאחד טעה אלא המובחר כמו שכתבתי", עד כאן דברי הגאון ברכת אהרן ז"ל ועיין שם שהאריך.

והנה כדברי רש"י כתב גם הריטב"א ז"ל וכונ"ל, ובמחכ"ת הגאון ברכת אהרן חושבני שלא ירד לדעת רש"י ז"ל, ולפי הנראה נבהל ממה שכתב רש"י ז"ל "דכי פליגי תרי אליבא דחד מר אמר הכי אמר פלוני, ומר אמר הכי אמר פלוני, חד מינייהו משקר", דאיך יתכן כזאת שאחד מן האמוראים ישקר ח"ו.

ותחילה וראש תמהני מה לו ולרש"י ז"ל, אטו ידידיה הוא, והלא רש"י ז"ל כשכתב חד מינייהו משקר, השתמש בלשון התלמוד עצמו, עיין מסכת יבמות (ל"ב ב'): "איתמר זר ששימש בשבת רבי חייא אומר חייב שתים, בר

זולת כל האמור תראה שרבינו הריטב"א ז"ל המתיק את דברי רש"י ז"ל, "דכי פליגי תרי אליבא דחד מר אמר הכי אמר פלוני, ומר אמר הכי אמר פלוני, חד מינייהו משקר", הביא הריטב"א בזו הלשון: "אבל כשאנו אומרים שהתלמידים חולקים בדברי רבותיהם זה אומר כך אמר, וזה אומר כך אמר, נראה דחד מינייהו משקר, או שכח קבלתו", דהיינו הרואה סובר שכאילו יש כאן שקר ונראה דחד מינייהו משקר ולזה נתכוין רש"י ז"ל דוק ועיין. [ועיין פני יהושע ביצה (ב' א') וחידושי חתם סופר ביצה מהדורה תנינא (שם ד"ה מיהו) עש"ה].

אחר שנים מצאתי בס"ד לגאון המובהק רבי מלאכי הכהן זצ"ל בספרו המופלא יד מלאכי כלל (ת"ס"ג) שהראה עזוז נפלאות תורתו, והרתיע כל מצולות התלמוד ודברות רבותינו הראשונים בבירור פתגמא דנא, עיין שם תבהל ותראה דכל רז לא אניס ליה וכל קריה לא נשגבה ממנו זיע"א, ועמד בבירור ענין זה, ובתוך אריכות דבריו הגדולה (דקט"ו ע"א) הביא דברי רש"י הללו והסבירם היטב עם הראיות שהבאנו, (חוץ מההיא דיבמות ל"ב ב'), ונתתי הודאה ותלי"ת על שזכיתי לדעתו של הכהן הגדול מאחיו כהן שדעתו יפה, כן יעזרנו האל ב"ה לכיין לאמת תמיד אמן.

ואם היו עיני הרב ברכת אהרן ז"ל שולטים בדברות קדשו המסולאים בפז של הגאון יד מלאכי שם לא היה תמה וכותב מה שכותב, ואדרבה המעיין שם יראה שכבר עלה בדעתו הגדולה של הרב יד מלאכי לומר כדבר הזה שכתב בברכת אהרן שהרב חזר בו פעם אמר כך ופעם אמר כך ומכח זה נולדה המחלוקת אצל תלמידיו, ודחאה בטענות הרבה והסיק ביד מלאכי שם רק כפירוש רש"י ז"ל דחד מינייהו משקר או טועה, והסביר מה הביא

משנה מסלף ומשקר, חלילה חלילה לא תהא כזאת בישראל, אלא או שכח קבלתו וכדכתב הריטב"א, או לבו אנסו וטעה, וכדכתבו התוספות, ואין הפרש בין רש"י שכתב "משקר" לבין דברי התוספות שכתבו "טעה", ותורה אחת להם ולא כמו שחשב הגאון ברכת אהרן, וכל המכוון לומר הוא שיש פעמים מסיבות שונות שכשהאמורא אמר בשם רבו, לא כך אמר רבו וכנ"ל. [ובהך ענינא אם אמורא משנה וכו' עיין לגאון חיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף או"ח (סימן רט"ז אות י"ב) ועוד שם חו"מ (סימן י"ב אות ב') ובספרו יעיר און (מערכת ק' אות כ"ג) ואכמ"ל].

ובל כוונת רש"י ז"ל להסביר דברי התלמוד מדוע עדיף לן לנקוט דפליגי תרי אמוראי אטעמא דנפשייהו ולא פליגי תרי אמוראי אליבא דחד אמורא, והסביר רש"י ז"ל דכאשר נחלקו תרי אליבא דשלישי חד מינייהו משקר, כלומר בהכרח דבריו של אחד אינם אמת (ולזה יקרא שקר) כי השלישי אמר או כראשון או כחולק, ואין שום אופן שיתקיימו דברי שניהם ואין קיום בעולם לדברי שניהם, כי האחד אמת והשני לא, מה שאין כן כשפליגי תרי אמוראי אטעמא דנפשייהו, שניהם אומרים אמת ואין כאן דבר שאינו, ואפשר ויש ותהיה מציאות לדברי שניהם להיות מקוימים ואמיתיים, וכלשונו הטהורה של רש"י "כי פליגי תרי אמוראי בדין או באיסור והיתר כל חד אמר הכי מיסתבר טעמא אין כאן שקר, כל חד וחד סברא דידיה קאמר, מר יהיב טעמא להיתירא, ומר יהיב טעמא לאיסורא, מר מדמי מילתא למילתא הכי, ומר מדמי ליה בעניינא אחרינא, ואיכא למימר אלו ואלו דברי אלהים חיים הם, זימנין דשייך האי טעמא, וזימנין דשייך האי טעמא, שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט" ודוק היטב.

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מח

לשיטתו שם. [גם מה שתמה ביד מלאכי שם
(דקט"ו רע"ב) על שבשורת הרדב"ז ח"א (סימן
קצ"ח, דפוס ורשא סימן אלף רס"ט) לא זכר דברי
הריטב"א ביבמות ע"ש, לכאורה הוא תמוה
מאד, שהרי הרדב"ז שם הביא דברים אלו בשם
המפרשים, וכל רז לא אניס ליה, עיין שם
ותראה וצ"ע].

אותם לידי טעות ע"ש. [ויש מקום לעמוד על
טעמו שכתב].

ועוד יש להעיר שביד מלאכי שם לא הביא
דברי הריטב"א דכתובות המובאים
בשיטה מקובצת שזכרנו, שהאמורא נראה
כמשקר או שכח קבלתו מרבו, וזה סיוע